منهنجو قرآن تي عمل
پورو يا اڌورو؟

حڪمتِ قرآن انسٽيٽيوٽ

منهنجو قرآن تي عمل:
پورو يا اڌورو ؟

حڪمتِ قرآن اِنسٽيٽيوٽ
جامع مسجد رباني، هاءِ وي ڪالوني،
اسڪيم _33، نزد جمالي پُل، ڪراچي ايسٽ
فون: 0313_2707097

حق ۽ واسطا ڪليل

ڪتاب جو نالو:	منهنجو قرآن تي عمل: پورو يا اڌورو؟
پهريون ڇاپو:	2020ع
ڪمپوزنگ:	عبدالله جروار
ڇپيندڙ:	ذڪي سنز پرنٽرس، ڪراچي
ڇپائيندڙ :	حڪمتِ قرآن انسٽيٽيوٽ، ڪراچي
قيمت :	=/30 رپيا

دعوتي سلسلي جا ڪتابڙا

(1) الله رحمان ۽ رحيم آهي (2) دعوت الي الله (3) منهنجو قرآن تي عمل پورو يا اڌورو؟ (4) هڪ مسلمان جي لاءِ محبت ۽ دوستيءَ جو معيار (5) مسلمان جي حيثيت ۾ منهنجي ذميواري (6) ڪير آهي جو الله کي قرض ڏئي؟ (7) قرآن سمجهي پڙهڻ لازم آهي (8) الله تي ايمان جون عملي صورتون

هي ڪتابڙا ڇپائڻ جي اجازت آهي. سرنديءَ وارن ماڻهن يا مسجد انتظاميه جي پاران نمازين ۽ پاڙيوارن ۾ تقسيم ڪرڻ سان دعوت جي وڏي ديني سرگرمي سرانجام ڏئي سگهبي. ان مقصد جي لاءِ ڪنهن به موضوع جا هڪ سؤ ڪتابڙا هڪ هزار رپين ۾ هيٺين هنڌن تان ملي سگهندا.

استاڪسٽ

- سنڌيڪا اڪيڊمي B-24 ، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ ڪراچي74400. فون: 021-32737290
- سنڌيڪا بوڪ شاپ: شاپ نمبر5، ميزنائين فلور، حيدر آباد ٽريڊ سينٽر، حيدر چوڪ، 03133692150
- سنڌيڪا بوڪ شاپ، 19 بلديه پلازه گهنٽا گهر چوڪ سکر فون: 03352233803- 03013431537
- سنڌيڪا بوڪ شاپ، جي پي او روڊ پوسٽ آفيس پنيان لاڙڪاڻو فون: 03313480039

رابطي لاءِ:

حڪمتِ قرآن انسٽيٽيوٽ

جامع مسجد رباني، هاءِ وي ڪالوني،
اسڪيم-33، نزد جمالي پُل، ڪراچي ايسٽ
فون: 0313-2707097

فهرست

مُنڍ

قرآن ڪريم کي اسان "هدايت واري واٽ" سڏيون ٿا، يعني هدايت ماڻڻ واري واٽ. بيشڪ، هي اهو ڪتاب آهي جيڪو اسان جي رهنمائيءَ لاءِ موڪليو ويو آهي. جيڪڏهن اسان جي زندگي الله جي موڪليل هدايت پٽاندر هوندي ته اسان سڌيءَ واٽ تي هلندا رهنداسين. دنياوي ڀلائي ۽ ترقيءَ جي ڳالهه هجي يا آخرت ۾ ڇوٽڪاري جي ڳالهه، ٻنهي کي رڳو قرآن ڪريم جي وسيلي ئي حاصل ڪري سگهجي ٿو. ڇو جو هي (قرآن) الله تعاليٰ جي انهن حڪمن سان سينگاريل آهي، جنهن تي عمل ڪرڻ سان ئي اسان ٻنهي جهانن جي ڪاميابيءَ جي ويجهو ٿي سگهون ٿا، پر افسوس! جو اڄ اسان جي زندگين ۾ سڀ ڪجهه آهي، پر قرآن نه آهي. اسان رڳو پنج وقتي نمازن کي ئي سمورو دين سمجهي ويٺا آهيون، جنهن تي شيطان حيلا هلائي اسان جون پُنيون ٺپي، مطمئن ٿي ويٺو آهي ته مان مسلمانن کي اصل هدايت جي ڪتاب کان غافل رکڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو آهيان.

ان جو سڀ کان اهم ۽ ڪارائتو حيلو هي آهي ته هن اسان جي ذهن ۾ هيءَ ڳالهه ويهاري ڇڏي آهي ته "قرآن پاڪ جي سمورن حڪمن تي پوري طرح عمل ڪرڻ اسان جهڙن هيٺن انسانن جي لاءِ اڻ ٿيڻي ڳالهه آهي. ڇوڙهن سؤ سال اڳ جيئن ته حالتون اڄ کان مختلف هيون، سو ان وقت ماڻهو آسانيءَ سان قرآن تي عمل ڪري وٺندا هئا، پر اڄ حالتون ڪجهه ٻيون آهن، ان ڪري ان تي عمل نٿو ٿي سگهي!" اڄ جو مسلمان، جنهن جي مٿان ٻيون به ڪيتريون ئي ذميواريون آهن، سو دين تي پوريءَ طرح عمل ڪيئن ڪري سگهي ٿو؟ ۽ اسان وري ان جي مڪر ۽ ٺڳيءَ جو شڪار ٿي، پنهنجو پاڻ کي ڪمزور ۽ مجبور سمجهندي، ان جي ها ۾ ها ملائي پنهنجي دين ۽ قرآن کان پري ٿيندا پيا وڃون.

هن ڪتابڙي ۾ اسان انهيءَ نڪتي کي قرآن ۽ حديث جي روشنيءَ ۾ ڇِتو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته دين تي اڌورو عمل اسان جي ڇوٽڪاري لاءِ ڪافي نه آهي.

ڇا اسان جو پالڻهار، جيڪو اسان جو خلقڻهار آهي ۽ اسان سان ستر مائرن کان به وڌيڪ پيار ڪرڻ وارو آهي، اسان کي ڪو اهڙو حڪم ڏئي سگهي ٿو جنهن تي عمل اسان جي وس ۾ نه هجي؟ ڇا هو اسان جي وس کان وڌيڪ اسان کان ڪا گهُر ڪري ٿو؟ بلڪل نه! اسان جي پالڻهار ته صاف ٻڌائي ڇڏيو آهي:

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا... ﴿البقرة: 286﴾

"الله تعاليٰ ڪنهن به جيءَ تي ان جي وس کان وڌيڪ ذميواريءَ جو بار نه رکندو آهي..."

يعني ان جا حڪم فطري آهن. هو اسان جو خالق آهي ته پوءِ ڇا جي ڪري اسان دين تي عمل ڪرڻ پنهنجي لاءِ ناممڪن سمجهون ٿا؟

الله ڪري ته هن ڪتابڙي وسيلي اسان بيخبريءَ جي انهيءَ ڪوهيڙي کي صاف ڪري

سگهون، جنهن اسان جي ذهنن کي ڏنڊلو ۽ ميرانجهو ڪري ڇڏيو آهي. اسان اها سمجهه جاڳائي سگهون، جيڪا اسان کي دين تي پوريءَ طرح سان عمل ڪرڻ لاءِ گهربل آهي. انهيءَ وچايل ورثي کي ٻيهر حاصل ڪري سگهون، جنهن کي وڃائڻ سبب اڄ اسان دنيا ۾ خوار ۽ خراب ٿي رهيا آهيون.

الله تعاليٰ اسان کي پنهنجي دين تي مڪمل عمل ڪرڻ وارو ۽ پنهنجي دين تي فخر ڪرڻ وارو بڻائي. (آمين يا رب العالمين)

ڄاڻ سڃاڻ

ڇا مان مسلمان آهيان؟

عام طرح ڏٺو ويو آهي ته ماڻهو دين تي اڌورو عمل ڪري رهيا آهن ۽ انهن کي ان ڳالهه جي ڪا ڪَل ئي نه آهي. اهي رڳو نماز، روزي، حج ۽ زڪوات کي ئي پوري جو پورو دين سمجهي مطمئن آهن. ان کان وڌيڪ انهن جون ڪهڙيون ذميواريون آهن، نه انهن کي ان ڳالهه جي ڪا خبر آهي ۽ نه ئي وري اهو ڄاڻڻ جي ڪا ڪوشش ڪن ٿا.

هن ڪتابڙي ۾ اسان قرآن ڪريم جي ڪجھ آيتن جي چونڊ ڪئي آهي جنهن ۾ ان ڳالهه کي نروار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي ته قرآن ۽ الله تعاليٰ جي سمورن حڪمن تي عمل ڪرڻ تمام ضروري آهي. مثال طور:

- پنهنجي شخصيت جي پاڪيزگي/ڊولپمينٽ ڪرڻ ته جيئن الله جي محبوبيت ۽ رضا حاصل ٿئي.
- انسانن سان ڀلايين ۽ انصاف واري هلت هلڻ.
- پنهنجو پاڻ کي انسانن لاءِ نفعي بخش بنائڻ.
- پنهنجي وقت ۽ مال جي قرباني ڏيڻ.
- ڌرتيءَ تي سٺو سماج اڏڻ لاءِ پنهنجو ڪردار ادا ڪرڻ.
- ماڻهن جي حق تلفين کان بچڻ.
- ماڻهن کي نيڪين طرف سڏڻ ۽ مداين کان روڪڻ.
- ماڻهن سان سهڻي نموني سان ڏيتي ليتي ڪرڻ.
- رسول الله ﷺ جي طريقن کي پنهنجي زندگيءَ ۾ پنهنجائڻ.
- عورت جي لاءِ پردي جو بندوبست ڪرڻ.
- شراب، بدڪاري، وياج ۽ بي حيائيءَ کان بچڻ.
- زبان جي حفاظت ڪرڻ.
- پنهنجي زبان کي گلا، ڪوڙ، ٽوڪ، مهڻن ۽ گارين کان بچائڻ.
- قرآن پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ان تي عمل ڪرڻ.

- ورثي جي قانون تي عمل ڪرڻ.

ايئن ئي الله تعاليٰ جي ٻيا بہ ڪيترائي حڪم آهن جيڪي عام طرح اسان جي اکين کان اوجهل آهن يا وري اسان انهن کي ڪا اهميت ئي نٿا ڏيون.

انشاءَ الله تعاليٰ انهن آيتن تي سوچ ويچار کان پوءِ الله تعاليٰ کان دعا آهي تہ اسان دين اسلام تي رسمي حد تائين نہ، پر مڪمل طور تي عمل ڪري دين جي اصل روح تائين پهچي سگهون ۽ دنيا ۽ آخرت جي خواري ۽ نقصان کان بچي سگهون. (آمين)

هاڻي هڪ هڪ ڪري اسان انهن چئني آيتن تي ويچاريون ٿا.

پهرين آيت

أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ○

﴿البقرة: 85﴾

”...پوءِ ڇا جي ڪري ڪي (حڪم) ڪتاب جا مڃيندا آهيو ۽ ڪي نہ مڃيندا آهيو؟ پوءِ اوهان مان جيڪو اهڙو ڪم ڪري تنهن جي سزا دنيا جي حياتيءَ ۾ خواريءَ ڪانسواءِ ڪانہ آهي ۽ قيامت جي ڏينهن سخت عذاب ڏانهن ورايا ويندا، ۽ جيڪي ڪندا آهيو تنهن کان الله بي خبر نہ آهي.“

هن آيت ۾ الله تعاليٰ اسان مسلمانن کي ميار ڏئي رهيو آهي تہ ”توهان ڪتاب جي ڪجھ حڪمن کي مڃيندا آهيو ۽ ڪي نہ مڃيندا آهيو.“

عام مسلمانن جي عمل تي نظر وجهو تہ الله تعاليٰ جي ميار بلڪل صحيح آهي. انهن جي عمل جو معيار ڇا آهي؟

- بس دين جو ايترو ڀاڱو مڃبو جيڪو ڏکيو نہ لڳي ۽ جنهن سان ذاتي مفادن کي نقصان نہ پهچي.
- جنهن حڪم کي چاهيو ڇڏي ڏبو، جنهن کي چاهيو ان تي عمل ڪبو.
- انهن جي سوچ religion made easy تي رهي آهي.
- ڪي مسلمان جيڪڏهن legal codes يعني شريعت جهڙوڪ نماز، روزي، حج ۽ زڪوات وغيره جا پابند آهن تہ اهي وري روين، ڏيتي ليتي ۾ بلڪل بيپرواهي جو مظاهرو ڪندا آهن. انهن ۾ آڪڙ ۽ ڪروڌ ڀريل آهي يا وري مٽي مائٽيءَ کي ڇنڻ جهڙو بدعمل بہ ڪن ٿا.
- ڪجھ مسلمان انهن بنيادي ذميوارين کان ئي بي خبر آهن.
- ڪن مسلمانن جو خيال آهي تہ رڳو انسانيت جي خدمت ڪريو، ماڻهن سان سهڻي سلوڪ سان هلو، ماڻهن جي مدد ڪريو؛ ڇوٽڪاري لاءِ اهو ئي ڪافي آهي. اهي الله

جي عبديت جي مايا، ان جي رضا ۽ ان جي محبوبيت کان محروم رهجي وڃن ٿا.

انهيءَ هڪ طرفي سوچ ۽ فڪر جو نتيجو سموري امت کي ڀوڳڻو پوي ٿو. ڪن ماڻهن جي، دين تي ٿوري حد تائين عمل ڪرڻ جي سزا، سموري امت کي ملي ٿي ۽ معاشري ۾ عدل انصاف وارو نظام نافذ نٿو ٿئي.

اسان اصل ۾ دين جي ٻه ٽهائي (2/3) حڪمن تي عمل ڪري مطمئن ٿي وڃون ٿا. ان جو سبب هيءَ آهي ته اسان پاڻ کي وچٿرو مسلمان (moderate muslim) سڏرائڻ پسند ڪريون ٿا، انهيءَ ڪري اسان دل گهريو دين گهُرون ٿا. جڏهن ته الله تعاليٰ جي گهُر هيءَ آهي ته ادۡخُلُوۡا فِی السِّلۡمِ کَآفَّۃً "معنيٰ اسلام ۾ پورا جو پورا داخل ٿي وڃو." پوري داخل ٿيڻ جو مطلب هيءُ آهي ته پنهنجي خواهشن تي جيئڻ ڇڏي الله جي مرضيءَ تي جيئڻ شروع ڪيو، خود رخي زندگي نه پر خدا رخي زندگي جيئو.

هاڻي ڪجهه مثالن سان هن ڳالهه کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا:

- ڪو ماڻهو جيڪڏهن ڪنهن ملڪ جي سڀني قانونن تي عمل ڪري، پر ٻه چار قانون ٽوڙي ته قانون جي نظر ۾ اهو ماڻهو ڏوهاري (criminal) ليکيو ويندو. ايئن ئي الله تعاليٰ جا ٻه قانون آهن ۽ انهن سمورن قانونن جي فرمانبرداري ضروري آهي. جڏهن ته اسان اڌ دين تي عمل ڪري چوندا آهيون ته گهٽ ۾ گهٽ (atleast) اسان ڪجهه ته عمل ڪري رهيا آهيون. اسان کي انهيءَ روش جي ڪري الله تعاليٰ جي نظر ۾ ڏوهاري ٿي وڃڻ جو نه ته ڪو احساس ٿئي ٿو ۽ نه ئي ڪا شرمساري. جيڪڏهن شرمساري ٿئي به ٿي ته مسلمان ٿيڻ تي يا مسلمان سڏائڻ تي. الله تعاليٰ جي ٻن حڪمن تي عمل ۽ ڇئن جي نافرماني ان ڪري ٿيندي آهي جو اسان شرمسار مسلمان (sorry muslims) آهيون.
- شريعت هڪ مشين وانگر آهي جنهن کي هلائڻ لاءِ هر هڪ "ننڍو ٽوڙي وڏو پرزو" اهميت وارو هوندو آهي، نه ته مشين نه هلندي ۽ بيڪاري ٿي ويندي. شريعت جا حڪم اسان جي لاءِ دنياوي پلاين جو ڪارڻ به بڻجن ٿا. جڏهن اسان انهن حڪمن کي نظرانداز ڪيون ٿا ته پوءِ اسان جي زندگين ۾ پريشانيون ۽ عذاب منهن ڪڍي بيهن ٿا.
- ايئن ئي هڪ هزار روپين جو نوٽ جيڪڏهن اڌ ڦاٽل هجي، نوٽ جي ان اڌ ٽڪري سان جيڪڏهن بازار ۾ وڃي ڪا خسيس شيءِ مثال طور هڪ پينسل خريد ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو ته ڇا توهان اها حاصل ڪري سگهندا؟ نه، بلڪل نه!

جڏهن اڌ ڦاٽل نوٽ سان دنيا جي خسيس شين کي خريد نٿو ڪري سگهجي ته پوءِ پنهنجي اڌوري دين تي عمل ڪندي اسان جنت جهڙي مهانگي نعمت ڪيئن ٿا حاصل ڪري سگهون؟

- شريعت ڪنهن هوٽل جي Buffet table نه آهي جو طعامن وانگر حڪمن کي به چونڊي ۽ پنهنجي مرضيءَ سان ڪٽي ونجي.

اسان پنهنجو پاڻ ئي سچي دين کي ياڳا ۽ حصا پتيون ڪيون ۽ سوچيون ته سموري ڪتاب يعني قرآن مجيد تي ڪو به اڪيلو ماڻهو عمل نٿو ڪري سگهي. ڪي ماڻهو نمازون پڙهندا ۽ دين جون ڳالهيون پڙهائيندا، ڪي ماڻهو ڪاروبار ڪندا ۽ دنيا سنڀاليندا. جڏهن ته پلو ميلاپ

(combination) هيءُ آهي ته ٻئي ملي وڃن ۽ اسلام اسان جي گهر، خاندان، معاشرت، معيشت ۽ سياست يعني هر شعبي ۾ مڪمل طور تي نافذ ٿي وڃي.

پر افسوس! اسان جو ته حال هيءُ آهي جو خدائي حڪمن تي عمل نه ڪرڻ جو ڏوهه ته ڪيو ئي ڪيو، پر ان مٿان ظلم اهو ته خدائي حڪمن تي عمل نه ڪرڻ سبب جيڪو خال پيدا ٿي پيو، ان کي هندن، عيسائين ۽ يهودين جي تهذيب (unislamic culture) سان ڀري ڇڏيو.

اڄ اسان وٽ دولت اپائيندڙ زمين آهي، معدني وسيلا آهن، وڏي صلاحيت رکندڙ نوجوان آهن، پر پوءِ به ڪاهلي ۽ خواري اسان جي مٿان ڇانيل آهي. اسان خواريءَ جي انهيءَ ڪڌ مان رڳو ان صورت ۾ نڪري سگهون ٿا جڏهن اسان پوري قرآن تي عمل ڪريون ۽ ان کي حصا پتيون نه ڪريون.

دنيا جي خواري ٻن قسمن جي ماڻهن کي پلئه پوندي آهي:

(1) هڪ خواري انهن ماڻهن کي ملندي آهي جيڪي پوريءَ طرح سان دين تي عمل ڪندڙ هجن. هائو! انهن کي به خواريءَ جو منهن ڏسڻو پوندو آهي. پر ڪهڙي شڪل ۾؟ ماڻهن جي طرفان آزمائش جي شڪل ۾. ٺوڪ، ٺٺول، چٿر جي شڪل ۾. پر اها خواري ڏاڍي برڪت واري آهي، ڇو جو مومن اهڙي خواريءَ تي صبر ڪري ٿو، ٺوڪيندڙن جي پرواهه نٿو ڪري ۽ ثابت قدم رهي ٿو. ائين هو الله تعاليٰ جي طرفان آخرت ۾ ڀلائي ۽ ڇوٽڪاري ۽ اوچن مرتبن جو حقدار بڻجي وڃي ٿو.

(2) جڏهن ته هڪ خواري انهن جي به نصيب ۾ ايندي آهي جيڪي اڌ دين تي عمل ڪندا آهن ۽ باقي دين جي حڪمن کان منهن موڙيندا آهن. انهن جي هيءَ خواري قيامت تائين انهن جي ڪڍ هوندي. انهيءَ ڪري ئي انهن جي باري ۾ فرمايو ويو:

...خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ﴿الحج: 11﴾

"... دنيا جي خواري ۽ آخرت جو نقصان..."

يعني اهي ماڻهو جن جي دنيا به وئي ۽ آخرت به تباهه. نه هتان جا رهيا نه هتان جا رهيا.

علامه اقبال اسان جي انهيءَ ڏک جهڙي حالت جي تمام ئي چڱي ۽ پوري طرح ترجماني ڪئي آهي.

خرد نے کہہ بھی دیا لا الہ تو کیا حاصل
دل و نگاہ مسلماں نہیں تو کچھ بھی نہیں

ٻي آيت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿البقرة: 208﴾

"اي ايمان وارؤ! اسلام ۾ پورا داخل ٿيو ۽ شيطان جي وِکن تي نه هلو، ڇوته اُهو اوهان جو پڌرو ويري آهي."

ايمان وارن کي هن آيت ۾ اسلام جي سمورن حڪمن تي عمل ڪرڻ لاءِ اپاريو پيو وڃي ته جيئن اسان جو اندر ۾ توڙي ٻاهر ۾ هر طرح سان دين تي عمل هجي. اسان جو جسم به الله تعاليٰ جو فرمانبردار هجي ۽ اسان جون وفاداريون به اسلام سان هجن، يعني اسان جا هٿ پير ۽ دل دماغ سيئي الله تعاليٰ جي فرمانبرداري ڪن.

جيڪڏهن اسان جو ڪو نوڪر اسان جي سمورين ڳالهين کي مڃي، پر رڳو هڪ ڳالهه نه مڃي ته اسان ان کي نافرمان ئي سڏينداسين ۽ ان تي ناراضگيءَ جو اظهار ڪنداسين، ڇو جو فرمانبرداريءَ جو اهو اصول آهي ته:

"فرمانبرداري پوري هوندي آهي ۽ سدائين هوندي آهي."

نمازون الله جي حڪم موجب پڙهون ۽ رسمون پنهنجي مرضيءَ سان ڪريون ته اها پوري فرمانبرداري نه چئبي. اسلام جيڪڏهن اٽپورو هجي ها ته الله تعاليٰ ڪيئن اسان کان گهُر ڪري ها ته اسان مڪمل طرح ان تي عمل ڪريون؟ الله تعاليٰ قرآن ۽ رسول اللهﷺ جي مبارڪ عمل وسيلي دين کي پڄاڻي (completion) ۽ ڪمال (perfection) تائين پهچايو.

جيئن سورة المائده ۾ الله تعاليٰ فرمايو:

...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ...
﴿المائدة:3﴾

"...اوهان جو دين اوهان لاءِ ڪامل ڪيم ۽ اوهان تي پنهنجي نعمت پوري ڪيم ۽ اوهان لاءِ دين اسلام پسند ڪيم..."

جڏهن الله تعاليٰ اسان جي لاءِ دين اسلام کي پسند ڪيو ۽ اسان دين ۾ داخل ٿي وياسين ته هاڻي اسلام اسان کان گهُر ڪري ٿو ته اسان پنهنجي ابن ڏاڏن جي پراڻو غير اسلامي خيالن ۽ مذي خارج رسمن ۽ رواجن کي اجلائي ڦٽو ڪريون، پوءِ ڀلي ڇو نه اسان جي مفادن ۾ ڪيتري به رڪاوٽ اچي. الله تعاليٰ جي ذات کي سڀ کان مٿاهون سمجهي ۽ مڃي اسلام جي گهر (house of Islam) ۾ داخل ٿي وڃون.

انهيءَ ڪري رسول اللهﷺ جن پنهنجي ذات کي نمونو بڻائي اسان کي خوشي، ڏک، امن، جنگ، زندگي، موت، الله جي حقن ۽ ٻانهن جي حقن: سڀني جي باري ۾ چٽيون هدايتون ڏئي ڇڏيون. انهيءَ ڪري اسان مان ڪو به اهو بهانو نٿو ڪري سگهي ته اسلام ۾ چٽا حڪم (clear instructions) نه آهن، انهيءَ ڪري عمل ٿي نه سگهيو.

الله تعاليٰ جو پنهنجو نالو به "السلام" آهي ۽ ان جي گهُر به اها ئي آهي ته انسان سلامتيءَ جي گهر ۾ داخل ٿي وڃي.

جيڪڏهن ڪو ماڻهو گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيو هجي ۽ هو پنهنجو هڪ پير گاڏيءَ جي اندر ۽ هڪ پير گاڏيءَ کان ٻاهر رکي ته اندازو ڪريو ته هو پنهنجو پاڻ کي ڪيترو نه خطري ۽ بربادي ۾ وجهي رهيو آهي؟ اهڙي طرح جيڪڏهن ڪو خدا تعاليٰ جي سلامتيءَ واري گهر ۾ هڪ پير اندر ۽ هڪ پير ٻاهر رکندو ته ان لاءِ به ساڳيو ئي خطرو ۽ بربادي آهي.

ويچار ڪري ڏسو ته دنيا جون عام شيون به جيڪڏهن اٽپوريون هجن ته اسان جي نظرن ۾ انهن جي ڪا اهميت نٿي رهي، ته پوءِ اسان اهو ڪيئن سمجهي ورتو ته الله تعاليٰ اسان کان

اڌورو، ڀڳل ٽٽل ۽ اڻپورو دين قبول ڪندو؟

ڇا ڪو مڙس پنهنجي زال جي يا ڪا زال پنهنجي مڙس جي هڪ سيڪڙو بيوفائيءَ تي به راضي ٿي سگهي ٿو يا ٿي سگهي ٿي؟ بلڪل نه! ٻئي هڪ ٻئي کان سؤ سيڪڙو وفاداري گهرن ٿا. ته پوءِ ٿورو سوچيو! اسان جو پالڻهار اسان کان ڇا جي گهُر ڪري ٿو؟

جيڪڏهن ڪا اڻپوري عمارت هجي جنهن جي نه ڇت هجي، نه دريون ۽ نه ئي دروازا، ته ڇا ان ۾ ٻيهي ڪو ڪنهن ڪي هيئن چئي سگهي ٿو ته اندر اچ؟ ايئن جيڪڏهن نعوذبالله اسلام به اڻپورو هجي ها ته هيءَ گهُر ڪيئن ٿئي ها ته پوريءَ طرح سان دين ۾ داخل ٿي وڃو؟

ٿورن لفظن ۾ ايئن چئجي ته انهن مثالن سان هڪ عام سمجهه رکندڙ ماڻهو به چڱيءَ طرح سمجهي سگهي ٿو ته دين ۾ مڪمل طرح سان داخل نه ٿيڻ ڪري انسان پنهنجو پاڻ کي ته نقصان ۾ وجهي ئي ٿو پر پاڻ سان گڏوگڏ هو ٻين جي لاءِ به خطري جو سبب بڻجي وڃي ٿو.

اسلام ۽ ايمان جو فرق

هڪ تمام ئي اهم ڳالهه جيڪا سمجهڻ جوڳي آهي سا هيءَ ته الله تعاليٰ هن آيت ۾ جن سان ڳالهايو آهي سي اصل ۾ اهي ماڻهو آهن، جيڪي اڳي ئي ڪلمو پڙهي ايمان آڻي چڪا آهن. انهيءَ ڪري الله تعاليٰ فرمايو: "اي ايمان وارؤ! اسلام ۾ پورا پورا داخل ٿي وڃو."

سوچڻ جي ڳالهه هيءَ آهي ته جڏهن ايمان آڻي چڪا ته ايمان آڻڻ کان پوءِ اسلام ۾ داخل ٿيڻ جو ڪهڙو مطلب؟ انهيءَ مان خبر پوي ٿي ته ايمان ڪا ٻي شيءِ آهي ۽ اسلام ڪا ٻي شيءِ. ايمان آڻڻ ڪافي نه آهي، ايمان آڻڻ کان پوءِ اسلام ۾ داخل ٿيڻ ضروري آهي.

اسلام ڇا آهي؟

اسلام عربي ٻوليءَ جو لفظ آهي جنهن جي معنيٰ آهي:

- پنهنجو پاڻ کي الله تعاليٰ جي سلامتيءَ واري نظام ۾ آڻي ڇڏڻ.
- پنهنجو پاڻ کي الله تعاليٰ جي اڳيان جهڪائي ڇڏڻ.
- فرمانبرداريءَ ۾ ڪنڌ جهڪائڻ.
- پنهنجو پاڻ کي الله تعاليٰ جي حڪمن جو پابند بنائڻ.
- سَمِعۡنَا وَ اَطَعۡنَا وارو رويو اختيار ڪرڻ.
- پنهنجي زندگي الله تعاليٰ جي حڪمن موجب گذارڻ.

يعني رڳو زبان سان ڪلمو پڙهڻ، الله ۽ رسولﷺ ۽ قيامت جي ڏينهن تي ايمان آڻڻ اسلام ۾ داخل ٿيڻ لاءِ ڪافي نه آهي پر اسلام ۾ داخل ٿيڻ لاءِ ضروري آهي ته انسان پنهنجي سموري وجود کي الله تعاليٰ جي حڪم ۽ رسول اللهﷺ جي طريقي اڳيان جهڪائي ڇڏي. جيستائين فرمانبرداريءَ جو اهو معيار نه هوندو، ان وقت تائين انسان صحيح معنيٰ ۾ "دين اسلام" ۾ داخل نه ٿيندو. انسان جو گهربل رويو هيءُ آهي ته جڏهن به الله تعاليٰ جو ڪو حڪم اچي ته انهيءَ ۾ قيل ۽ قال نه ڪري. هي يقين ڪري ته انهيءَ حڪم ۾ منهنجي سلامتي سمايل آهي، سو هڪدم

حڪم جي فرمانبرداري ڪرڻ جو فڪر ڪري. الله تعاليٰ وٽان جيڪو به حڪم ملي، ان ڪي مڃي، ان اڳيان ڪنڌ جهڪائي ۽ ان تي عمل ڪري. الله تعاليٰ جا حڪم اسان جي ڀلائيءَ لاءِ آهن. انهن ۾ اسان جي سلامتي به آهي ۽ فائدو به. نادان ماڻهو پنهنجي محدود ڄاڻ جي بنياد تي دوکو کائيندا آهن ته اسان سڀني شين ڪي في الفور پنهنجي عقل جي ڪسوٽيءَ تي پرکيون. پر خدا جا حڪم سڄي انسانيت جي فائدي وارا ۽ حڪمت وارا هوندا آهن ۽ باشعور حڪمت وارا ماڻهو انهن حڪمن جي ڀلائيءَ جي رازن ڪي عقل پٽاندر ڄاڻندا آهن.

جيئن ته حضرت ابراهيم عليه السلام جو ذڪر قرآن ڪريم ۾ اچي ٿو ته جڏهن ان ڪي الله تعاليٰ جو حڪم مليو ته پنهنجي پٽ اسماعيل عليه السلام ڪي الله جي واٽ ۾ قربان ڪر يعني ان ڪي پنهنجي هٿن سان ڪُهه ته پنهيءَ جو انهيءَ حڪم جي معاملي ۾ ڪهڙو رويو هو؟ ان لاءِ قرآن ڪريم ٻڌائي ٿو:

فَلَمَّا أَسۡلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلۡجَبِينِ ﴿الصافات: 103﴾

"پوءِ جڏهن ٻنهي حُڪم مڃيو ۽ ابراهيم (پنهنجي) پُٽ ڪي پيشانيءَ ڀر ليٽايو."

قرآن لفظ "أَسۡلَمَا" اختيار ڪيو يعني ٻنهي الله تعاليٰ جي حڪم اڳيان ڪنڌ جهڪايو. الله تعاليٰ شال اسان ڪي به اهڙو فرمانبردار بڻائي. (آمين)

ڪجهه ٻيا مثال به ڏسو:

- ڪنهن به ڊاڪٽر جي ڏسيل دوا ڪائڻ ڪان اڳ ڇا اسان ان ڪان ڊگري گهرندا آهيون؟ يا وهم گمان جو شڪار ٿيندا آهيون؟ جيڪڏهن هو آپريشن (چير ڦاڙ) جي صلاح ڏيندو آهي ته پنهنجي چڱڀلائيءَ جي اميد تي يڪدم چير ڦاڙ ڪرائڻ لاءِ به تيار ٿي ويندا آهيون. آخر ڇو؟ ڇو جو اسان جو ڊاڪٽر تي ويساهه ۽ اعتماد هوندو آهي. ان ڪري ئي ته هن جي هر ڳالهه بنا ڪجهه ڪُڇڻ جي مڃي وٺندا آهيون.
- اهڙيءَ طرح سان پنهنجي ٻار ڪي اسڪول ۾ داخل ڪرائڻ ڪان پوءِ ان جي ڪورس جي ڪتابن يا استادن تي پڻ ڪنهن قسم جو شڪ نه ڪندا آهيون. اجا به اسڪول جي انتظاميا تي ويساهه ڪندي ۽ پنهنجي ٻار جي چڱي آئيندي جي اميد تي ڳريون فيون اسڪول ڪي ادا ڪندا رهندا آهيون. اسان اهو سڀ ڪجهه ڀروسي ۽ اعتماد جي بنياد تي ڪندا آهيون.
- ٿورو سوچيو! ڇا الله تعاليٰ جو ڪلام يا دين اسلام نعوذبالله هڪ ڊاڪٽر يا اسڪول انتظاميا ڪان به ويل آهي جو اسان جو ان تي ويساهه نه آهي؟ انهيءَ ڪري ئي ته اسان اڳتي وڌندي گهبرائيندا آهيون ته خبر ناهي ته فائدو به ٿيندو يا نه؟ يا اهو ته جيڪڏهن اسان الله تعاليٰ جي دين تي عمل ڪنداسين ته نعوذبالله اهو ئي اسان ڪي اڪيلو ڇڏي ڏيندو يا اسان جو ڪو وڏو نقصان ٿي پوندو!
- دنيا ۾ ڪنهن ڪاروبار جو معاهدو ٻن ڌرين جي پاڻ ۾ ڀروسي ڪانسواءِ ٿي نٿو سگهي. اهڙي طرح هڪ مڙس ۽ زال جو هڪٻئي سان گڏجي رهڻ ڀروسي ڪان سواءِ نٿو ٿي سگهي ته اسان اهو ڪيئن سمجهي ورتو ته الله تعاليٰ جي ڪلام جي معاملي ۾ شڪ ۽ گمان جو شڪار ٿي، الله تعاليٰ جي ويجهڙائي، ان جي سڃاڻ ۽ دين اسلام

جون پلايون حاصل ڪري سگھنداسين؟

- اسان ايمان، عقيدي ۽ عبادت جي حد تائين ته اسلام ۾ داخل ٿي ويا آهيون يعني ڪلمو پڙهي ورتو، نماز به پڙهي وٺون ٿا، زڪوات به ادا ڪري وٺون ٿا ۽ الحمدلله حج به ڪري وٺون ٿا پر ان کان اڳتي وارين تقاضائن کي ڪا به اهميت نٿا ڏيون.

جڏهن ته الله تعاليٰ جي گهُر هيءَ آهي ته: "پورا داخل ٿي وڃو."

- اسان کي ياد رکڻ گهرجي ته اسلام رڳو عبادتون ڪرڻ جو نالو نه آهي پر سموري زندگيءَ کي الله تعاليٰ جي حڪمن جو فرمانبردار بڻائڻ جو نالو "اسلام" آهي. پنهنجي جان ۽ مال سچي جو سچو مومن وٽ امانت آهي. ان کي امين جي طور تي ڪپائڻ اسلام آهي. تنهن ڪري رڳو اهو مسلمان "اسلام" جي سڃاڻ تي پورو اچي ٿو جيڪو پنهنجي خاندان ۾، روزگار ۽ ڪاروباري ماڻهن ۾، معاشري ۽ سنگت ساٿ ۾، بازار ۽ شادي هال ۾، ڏک جي گهڙيءَ ۾ يا موت جي موقعي تي، پنهنجي سمورن معاملن ۾ هر جاءِ تي مسلمان هجي.
- جڏهن ته اسان وٽ ٿيندو ايئن آهي ته مسجدن، مدرسن يا ديني محفلن ۾ ته اسان مسلمان نظر ايندا آهيون، پر بازارن ۾ پردي کان بي نياز، معاشرت جي ڳالهه هجي ته ماڻهن سان لاڳاپا ڇنندڙ، ڪاروبار ۾ ٺڳي ڪندڙ، وياج خور، رشوت خور، ڏک يا موت جي موقعن تي بدعتون، جهڙوڪ ٽيجهو، چاليهو وغيره به ڪنداسون. وري شادي مراديءَ جو موقعو اچي ته فضول خرچ به ڪنداسون، ناچ ۽ ڳائڻ وڄائڻ جون محفلون به ڪنداسون. مردن ۽ عورتن جون گڏيل گڏجاڻيون ڪري خدا تعاليٰ جي نافرمانيءَ وارا ڪم ڪندڙ ٿي ويندا آهيون. ڊيوٽيءَ جو مسئلو اچي ته اتي گوسڙو ۽ ڊيوٽي چور. ڪم، پورهيو ۽ ڊيوٽي به هڪ مسلمان جي لاءِ عبادت جو درجو رکن ٿا. اتي انساني نفعي بخشي ٿئي ٿي، ماڻهن جا مسئلا حل ٿين ٿا ۽ اهنج دور ٿين ٿا. هاڻي جڏهن ڊيوٽي صحيح سرانجام نٿي ڏجي يا ڪم چوري ڪجي ٿي يا ماڻهن کي سهولتون ۽ سهنجايون نٿيون ڏجن ته اهو انسانن سان به دوکو آهي ۽ پنهنجي ان خدا جي به نافرماني آهي جنهن جو حڪم آهي ته پنهنجي ذمي ٿيل ڪمن ۽ واعدن جي تڪميل ڪيو. الله جي مخلوق کي اهنج ڏئي ڪو به ماڻهو الله جي سلامتيءَ واري نظام جو حصو نٿو بڻجي سگهي. پنهنجي ڊيوٽي ۽ ڪم کي دين جو حصو آخر اسان ڇو نٿا سمجهون؟ مطلب ته الله تعاليٰ جي سمورين حدن کي اورانگهيندي اسان کي ڪڏهن به اهو خيال نه ٿيندو آهي ته اهو پالڻهار، جنهن مون کي ڪامل دين سان نوازيو، قيامت جي ڏينهن مون کان اهو اڌورو دين قبوليندو به يا نه؟

دين اسلام پنجن پاڳن تي آڏاريل آهي

(1) عقيدا: صحيح عقيدو هئڻ

(2) عبادتون: نماز، روزو، حج، زڪوات وغيره جي پابندي

(3) معاملا: الله جي رستي ۾ انفاق، انسانن سان پلايون، معاشري جا صالح فرد بنجڻ، پورهئي ۽ ڊيوٽيءَ جي حق حلالي، ڏيتي ليتي ۽ ڪاروبار ۾ حرام ۽

ناجائز وسيلن جو استعمال نہ ڪرڻ: ڄھڙوڪ وياج، رشوت وغيرہ.

(4) معاشرت: قرآن پڙهڻ، پڙهائڻ، عمل ڪري ٻين تائين پهچائڻ، مٽن مائٽن سان لاڳاپا ڳنڍڻ، انسانن سان سهڻي سلوڪ سان پيش اچڻ، عورت جو بيحيائي جي فتنن کان بچڻ لاءِ پردي جو بندوبست ڪرڻ، مردن ۽ عورتن جي لاءِ جدا ويهڻ جو بندوبست ڪرڻ، غير اسلامي تقليد يعني ميندي، ٻُڪي ۽ ٻين اهڙي قسم جي فضول رسمن کان بچڻ جو بندوبست ڪرڻ، معاشري ۾ امربالمعروف ۽ نهي عن المنڪر ڪرڻ.

(5) اخلاقيات: هڪ مسلمان جي اندر پنهنجي مسلمان ڀاءُ جي لاءِ ساڙ، ڪيني، ڪوڙ، بهتان، ٺوڪ، مهٽي، چغلي، جهڙيون باطني ۽ اخلاقي برائيون نہ هئڻ گهرجن.

دين اسلام ۾ مڪمل طور تي داخل ٿيڻ لاءِ انهن پنجن ڳالهين تي عمل ضروري آهي.

مٿين آيت ۾ الله تعاليٰ اسان کي دعوت ڏئي رهيو آهي تہ پنهنجي جسم ۽ روح سميت، پنهنجن سمورن معاملن، عبادتن، جذبن ۽ احساسن سان گڏ اچو پر تمام ٿورا ماڻهو الله تعاليٰ جي انهيءَ سڏ ۾ سڏ ڏيندا آهن.

- ڪنهن بہ ڪلب جو رڪن ٿيڻ ڪانپوءِ جيڪڏهن توهان ان جا سيئي قانون تہ مڃو پر هڪ اڌ ٽوڙيو، تڏهن بہ توهان جي رڪنيت واپس ورتي ويندي آهي.
- اهڙي طرح جيڪڏهن ڪو ٻار اسڪول جي نظم ۽ ضبط (discipline) جي پابندي نہ ڪري تہ ان کي اسڪول کان بي دخل (expel) ڪيو ويندو آهي پوءِ ڀلي هو ڪجھ قانونن جي پابندي ڪري بہ رهيو هجي، پر اسڪول تہ مڪمل فرمانبرداريءَ جو مطالبو ڪندو.
- اهڙي طرح اسلام بہ مڪمل فرمانبرداريءَ جو مطالبو ڪري ٿو. الله تعاليٰ جي اڳيان مڪمل فرمانبرداري (total submission) ۽ پنهنجي پاڻ کي مڪمل طور تي الله تعاليٰ جي حوالي (total surrender) ڪرڻ ضروري آهي. شيطان گهرندو آهي تہ دين اسلام کي مسجد ۽ عبادتن تائين محدود ڪيو وڃي ۽ زندگيءَ جا باقي سمورا شعبا مثال طور سياست، معيشت ۽ حڪومت وغيرہ ماڻهن جي پنهنجي مرضي ۽ پسند جا هجن. جڏهن تہ دين اسلام زندگيءَ جي هر شعبي ۾ نافذ ٿيڻ لاءِ آيو آهي. ان ڪري هن آيت 208 ۾ اڳتي فرمايو ويو آهي: "۽ توهان شيطان جي وکن تي نہ هلجو، بيشڪ اهو توهان جو پڌرو دشمن آهي."

جيڪڏهن شيطان جي پيروي ڪبي تہ هو انسان کي دين کان گهٽو پري وٺي ويندو.

شيطان ڪيئن اسان جو پڌرو دشمن آهي؟ اچو تہ ان جي حربن ۽ حيلن جي حوالي سان جائزو وٺون.

شيطان جا حيلا

- هو انسان کي ٿڳيندو آهي تہ "الله تعاليٰ معاف ڪندڙ ۽ مهربان آهي" ۽ "الله الائي ڪهڙين ڳالهين ۾ راضي!" تون جو ڪجھ بہ ڪندين هو معاف ڪري ڇڏيندو.

- فتنو اڀاريندو آهي تہ دين مُلن جو مسئلو آهي ۽ دين ۾ نَوَن اپڻ وارن کي مايوس ڪندو آهي.
- دل ۾ هيءُ خيال وجهندو آهي تہ الله تعاليٰ مون کان راضي آهي، تڏهن تہ مون کي نوازي رهيو آهي.
- اهو چئي باعمل ٿيڻ ناهي ڏيندو تہ الله تعاليٰ ئي توفيق نٿو ڏئي، جڏهن ڏيندو تڏهن عمل ڪندس.
- اهو خيال دل ۾ وجهي تہ الله تعاليٰ ننڍين ننڍين ڳالهين تي پڪڙ نٿو ڪري، گناهن ۾ مست ڪرائي ڇڏي ٿو.
- الله جي موڪليل هدايت قرآن کان غافل رکي پنهنجي ٿوري عمل تي راضي ڪرائي ڇڏيندو آهي.
- انسان جي اندر اها سوچ وجهي ٿو تہ دين ۾ ڪو بہ زور بار نہ آهي.
- ناچ ۽ ڳائڻ وڄائڻ جي محفلن (concerts) جو بندوبست ڪري غريبن جي مدد جي لاءِ پئسا گڏ ڪرڻ کي "تمام وڏي نيڪي" ڪري ڏيکاريندو آهي.
- هو اسان کي سيکاريندو آهي تہ جيڪي ڳالهيون توهان جي فائدي واريون ۽ خواهشن موجب هجن، تن تي عمل ڪريو باقي ٻين حڪمن کي ڇڏي ڏيو.
- هيءَ پَڙهائي پڙهائي ٿو تہ هينئر تہ زندگيءَ ۾ مزا وٺ، آخري عمر ۾ حج ڪري گناهہ بخشرائجان.
- الله تعاليٰ کان بدگمان ڪرائيندو آهي تہ الله تعاليٰ پاڻ ئي اسان کي هدايت نٿو ڏئي.
- گناهن جا نوان ميدان ڏسيندو آهي.

تنهن ڪري اسان ان جي حيلن کي سڃاڻندي ان جي پيروي ڪرڻ کان پاسو ڪريون، ڇو جو هو اسان جو خيرخواهہ نہ پر تمام وڏو دشمن آهي.

انهيءَ ڪري ئي تہ الله تعاليٰ فرمايو:

"حقيقت ۾ شيطان توهان جو دشمن آهي سو توهان بہ ان کي پنهنجو دشمن سمجهو. هو تہ پنهنجي جماعت کي ان لاءِ سڏيندو آهي تہ اهي سڀئي جهنم ۾ داخل ٿي وڃن." (سورة فاطر:6)

اڌ دين تي عمل جا سبب: ھڪ جائزو

	شيطان جي فرمانبرداري ڇو؟		پالڻھار جي فرمانبرداري ڇو نہ؟
1.	ڇو جو شيطان برائيءَ کي ڏاڍو سھڻو ڪري پيش ڪري ٿو.	1.	جڏھن تہ اللّٰہ تعاليٰ سڌيءَ واٽ جو ڏس ڏئي ٿو جيڪو ظاھر ۾ ڏکيو لڳندو آھي پر اصل پلائي ۽ ڪاميابي انھيءَ ئي واٽ ۾ آھي.
2.	شيطاني واٽ تي ھلڻ ۾ نفس کي مارڻ جي ضرورت نٿي پوي.	2.	نيڪيءَ جي واٽ تي تہ پھرين ئي وک تي نفس کي قابو ڪرڻو پوندو آھي جيڪو انسان لاءِ سڀ کان وڏو جھاد آھي.
3.	شيطان انسان کي گناھن ۾ ڦاسائي زندگيءَ جا مزا وٺرائيندو آھي.	3.	اللّٰہ تعاليٰ جي فرمانبرداريءَ ۾ وري زندگي آزمائشن سان ڀريل ھوندي آھي.
4.	ماڻھو (physical satisfaction) يا رڳو نفس جي خوشي گھرندو آھي.	4.	اللّٰہ تعاليٰ جي ڏسيل واٽ تي ھلڻ ۾ روحاني سڪون حاصل ٿيندو آھي، جنھن جو تمام ٿورن ماڻھن کي تجربو ٿيندو آھي.
5.	انسان اللّٰہ تعاليٰ کي ڇڏي پنھنجي خواھشن جو غلام بڻجڻ گھرندو آھي.	5.	دين ۾ اچي رڳو اللّٰہ تعاليٰ جي حڪمن جي پانھپ ڪرڻي پوندي آھي.
6.	انسان مفاد پرست آھي، دنيا جا فائدا حاصل ڪرڻ گھرندو آھي جھڙوڪ وياج، رشوت، حق تلفي ۽ ڊيوٽي ۾ ڪمن ۾ ٺڳي وغيره.	6.	اللّٰہ تعاليٰ حق واري واٽ تي ھلڻ جو حڪم ڏئي ٿو، پوءِ ان لاءِ پلي ڇونہ دنيا جو ڪيترو ئي نقصان ٿئي. پر انسان پنھنجي ظاھري فائدي جي ڪڍ لڳندو آھي.
7.	شيطاني واٽ مصلحت پسندي (compromise) واري واٽ آھي تہ ڪجھ دين جا ٿي رھو ۽ ڪجھ دنيا جو فائدو ماڻيو ۽ اھو بہ ھٿان وڃڻ نہ ڏيو.	7.	اللّٰہ تعاليٰ جي فرمانبرداري ڪرڻ ۾ اصولن تي سوديبازي نہ آھي، يعني No compromise at any cost. جڏھن تہ انسان پنھنجو پاڻ کي ھرو ڀرو مجبور ۽ ھيڻو سمجھي ٿو.
8.	شيطان موسيقيءَ کي روح جي غذا سڏي ٿو.	8.	مومن جي روح جي غذا تہ قرآن آھي ۽ شيطان ان پاسي اچڻ نٿو ڏئي.

9.	شيطان انسان کي الله تعاليٰ کان بيخوف بڻائي ڇڏي ٿو.	9.	الله تعاليٰ جي فرمانبرداري تہ نالو ئي الله تعاليٰ کان ڊڄڻ جو آهي.
10.	شيطان سدائين انسان جو خيرخواهہ بڻجي ايندو آهي.	10.	دين جي دعوت ڏيڻ وارا سدائين حق ۽ سچائيءَ جي دعوت ڏيندا آهن جيڪا ڪَوڙي لڳندي آهي.
11.	شيطان ڪوڙا واعدا ڏيندو آهي ۽ انسان کي ٺڳيندو آهي.	11.	الله تعاليٰ جنت جي نعمتن ۽ دوزخ جي عذاب جو سچو واعدو ڪندو آهي جيڪو آخرت ۾ انسان کي پنهنجي عملن موجب ملندو. پر انسان جلدباز آهي. هو هر ڳالهہ جو تڪڙو نتيجو گهرندو آهي.
12.	شيطان ڏيکاءُ، اجائي خرچ showoff، ۽ گناهہ جي ڪمن ۾ خرچ ڪرائيندو آهي جيڪو انسان خوشيءَ سان ڪندو آهي تہ دنيا ۾ ان جي ناماچاري ٿيندي.	12.	الله تعاليٰ گهاٽي واري واٽ بدران وچٿري واٽ جو ڏس ڏئي ٿو جنهن سان انسان جي مفادن جو ڪڏهن بظاهر نقصان بہ نظر ايندو آهي پر ان جو دائمي نفعو آخرت ۾ الله تعاليٰ جي رضا ۽ محبوبيت حاصل ٿيڻ آهي.
13.	شيطان عورتن کي عورتن جي آزاديءَ جي نالي تي بي حياءُ بڻائيندو آهي.	13.	دين اسلام جي تہ سڃاڻ ئي حياءُ ۽ پردو آهي جيڪو عورتن کي ڏاڍو ڏکيو لڳندو آهي.
14.	شيطان دنيا کي انساني زندگيءَ جو مقصد ڪري ڏيکاريندو آهي.	14.	مومن جي لاءِ تہ دنيا ۾ چڱن ڪمن ذريعي آخرت جي تياريءَ جي ضرورت هوندي آهي، نہ ڪِ مقصد.
15.	شيطان انسان کي ان جي بلند مرتبي جو احساس ڏياري ان کي انا پرستي ۽ وڏائيءَ تي اڀاريندو آهي.	15.	الله تعاليٰ جنت اهڙي ماڻهوءَ لاءِ حرام ڪري ڇڏي آهي جنهن جي دل ۾ سرنهن جي داڻي جيتري بہ وڏائي آهي.
16.	شيطان انسان کي چالاڪين، ترڪتالين، حق تلفين، بدعتن، مزار پرستي، پيري مريدي، فال ڪڍڻ، تعويذ ۽ ٽوٽڻ ڦيٽڻ جهڙن ڪشش رکندڙ شرڪ جي ڪمن ۾ ڦاسائيندو آهي.	16.	الله تعاليٰ کي هڪ مڃڻ ۽ هر شيءِ جو قادر مڃڻ انسان کي نفساني کان وڌيڪ روحاني خوشي حاصل ٿيندي آهي جڏهن تہ الله تعاليٰ وٽ سڀ کان وڌيڪ وڏو گناهہ شرڪ آهي.

سوچڻ جي ڳالهہ

الله تعاليٰ اسان کي آزاد راءِ جي چونڊ جو حق ڏنو آهي ۽ پنهنجي مرضيءَ جو مالک بڻايو آهي تنهن کري سوچڻ گهرجي تہ اسان جي چونڊ ڪهڙي هئڻ گهرجي؟

پهرين چونڊ

هک واٽ هيءَ آهي تہ چڙواڳ زندگيءَ جو انتخاب کري شيطان جي ڪوڙ ۽ ٺڳيءَ ۾ اچي دنيا جي وقتي فائدن جي لاءِ جنت جي دائمي نعمتن ۽ عيش آرام کي قربان کريون.

نتيجو:

(1) هن دنيا ۾ خواري، پريشانيون ۽ مکافات جون ذلتون ۽ آخرت ۾ جهنم جو هميشہ وارو عذاب (2) آخرت ۾ خواري ۽ پشيماني (3) شيطان سان گڏيل پڇاڙي (4) هميشہ واري موت جي خواهش ۽ ان ۾ ناکامي (5) جهنم جي داروغي جي سختي.

ٻي چونڊ

ٻي واٽ هيءَ آهي تہ آخرت ۽ جنت جي دائمي فائدن لاءِ دنيا جي ٿورڙي آزمائش سهي وڃون ۽ رڳو الله تعاليٰ جا فرمانبردار ٻانها بڻجي وڃون.

نتيجو:

(1) هميشہ رهڻ واري جنت (2) الله تعاليٰ جي ديدار جهڙي خوشنصيبي (3) الله تعاليٰ جي ٻاجھ ۽ مهرباني (4) الله تعاليٰ جي مهمانوازيءَ جي حقداري (5) جنت جي اڻ ڏٺل ۽ سهڻين نعمتن جو حاصل ٿيڻ (6) هر خواهش جو پورو ٿيڻ.

قرآن مجيد ۾ کولي ٻڌايو ويو آهي تہ:

...وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿الإسراء: 64﴾

”... ۽ شيطان جا واعدا ٺڳيءَ کانسواءِ ٻيو ڪجھ نہ آهن.“

اسلام ۾ پورو داخل ٿيڻ جون گھرجون ڇا آهن؟

1. الله تعاليٰ جي حکمن تي عمل سان ان جي محبوبيت حاصل کئي وڃي.
2. اسلام جي حکمن ۾ پنهنجي مرضي نہ هلائي وڃي، قرآن اسان لاءِ رهنما ڪتاب هجي.
3. هر وقت، هر گهڙي، هر حال ۾ ۽ هر موقعي تي الله تعاليٰ جي فرمانبرداري کئي وڃي. ان جي پچار هجي ۽ ان جي رضا جي جستجو هجي.
4. زبان سان اقرار هجي ۽ دل ۾ ايمان هجي.
5. انسان جو ظاهر توڙي باطن هک ئي هجي.

6. عادتون ۽ خانداني روايتون، جيڪي اسلام جي خلاف هجن، تن کي ڇڏي ڏنو وڃي.
7. خوشي، ڏک ۽ آزمائش، مطلب ته هر حال ۾ اسلام تي عمل ڪيو وڃي.
8. زندگيءَ جي هر گهڙي اسلام جي حڪمن موجب گذاري وڃي.
9. عبادتون هجن توڙي معاشرت، معيشت هجي توڙي سياست، انفرادي زندگي هجي توڙي اجتماعي، هر جاءِ تي رڳو الله جي رضا جو تصور ئي هجي.
10. پنهنجي حوالي سان هدايت واري واٽ تي هئڻ جي فڪرمندي هجي ۽ پنهنجي پيارن جي لاءِ به اها ئي ڳڻتي هجي.

اسلام ۾ پوري طرح سان داخل نه ٿيڻ جا ڪهڙا نقصان آهن؟

- دين تي اڻپورو عمل ڪري مسلمان نه رڳو پاڻ نقصان ڪٽندو آهي ان جي اڻپورن عملن جو اثر ان جي ايندڙ نسلن، معاشري، ايتري تائين جو پوري امت تي به پوندو آهي. ان جو نتيجو اهو ٿيندو آهي جو سمورو معاشرو انڌي تقليد جو شڪار ٿي ويندو آهي.
- جڏهن اسان اڌوري دين تي عمل ڪندا آهيون ته ان سان جيڪا خلا اسان جي زندگين ۾ پيدا ٿيندي آهي، تنهن کي هندن واريون ريتون رسمون، غير اسلامي تهذيبون، بدعتون، ابن ڏاڏن جي انڌي تقليد، معاشرتي ۽ سماجي برائيون پرينديون آهن جنهن سان دين جي شڪل ئي بگڙجي ويندي آهي ۽ ان جو حقيقي روح مري ويندي آهي.
- خدا رخي زندگي گذارڻ بجاءِ خود رخي زندگي يعني پنهنجي مرضي ۽ خواهشن واري زندگي گذارڻ جي ڪري ماڻهوءَ جي مٿان الله جي رحمت جو هٿ هٽيل هوندو آهي ۽ اهڙو ماڻهو پريشانين ۽ عذابن ۾ ئي واهو ٿي زندگي گذاريندو آهي.
- الله تعاليٰ جا ڪي حڪم مڃي ۽ ڪن کي نه مڃي انسان اندروني طور تي شرمساريءَ جو شڪار رهندو آهي ۽ ان جو اندر الله تعاليٰ جي اڌوري فرمانبرداريءَ سبب ڪڏهن اطمينان ماڻي نه سگهندو آهي. اها ئي بي سڪوني ۽ نفسا نفسي اڄ اسان کي پنهنجي معاشري ۾ چٽيءَ طرح نظر اچي رهي آهي.
- جيڪو ماڻهو دين تي پورو عمل نٿو ڪري سو بڌتر ۽ مونجهاري (confusion) جو شڪار رهندو آهي. ان جي سوچ دنيا جي ظاهري ڏيک ويک تائين بيهجي ويندي آهي. جيئن ته اهڙي ماڻهوءَ جي زندگيءَ جو ڪو اوچو مقصد نه هوندو آهي، تنهن ڪري هو ڪڏهن گمراهه نظرين کان متاثر ٿي انهن جي پيروي شروع ڪري ڏيندو آهي ته ڪڏهن لامذهب ماڻهن جا ڳڻ ڳائڻ لڳندو آهي. مطلب ته اهڙو ماڻهو پنهنجي مسلمان هئڻ تي احساس ڪمتريءَ جو شڪار رهندو آهي ۽ شيطان جي چڪر ۾ ڦاسي پنهنجي دين کي هڪ مذاق ٺاهي ڇڏيندو آهي.
- جڏهن ڪو ماڻهو ماڻهن جي خوف کان، ته ڪٿي هو معاشري کان ڪٽجي نه وڃي، يعني سماجي لحاظ کان جدا (isolate) نه ٿي وڃي، سموري دين کي نٿو مڃي ته، الله تعاليٰ به پنهنجي ذميواري ۽ پنهنجي ڀاڄه جو هٿ اهڙي ٻانهي تان ڪٽي ڇڏي ٿو ۽ ان کي ماڻهن جي حوالي ڪري ڇڏيندو آهي ۽ ايئن اهو ماڻهو خدا شناس (God

(conscious بڻجڻ بدران ماڻهو شناس (people conscious) بڻجي ويندو آهي.

- دين تي اڌوري عمل سان انسان ۾ لاپرواهي ۽ غفلت (careless attitude) پيدا ٿي پوندي آهي. هڪ وقت اهڙو ايندو آهي جو ان جي اندر گناهه جو احساس بلڪل ختم ٿي ويندو آهي ۽ اهو انساني اخلاق جو سڀ کان خطرناڪ درجو هوندو آهي. اهڙو ماڻهو سمجهندو آهي ته کيس دنيا ۾ رڳو کائڻ پيئڻ، عيش عشرت ۽ راند تماشي لاءِ موڪليو ويو آهي. اهڙي طرح هو شيطان جي وکن تي هلي پنهنجي دنيا ۽ آخرت ٻنهي کي برباد ڪري ڇڏيندو آهي.

ٽئين آيت

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿النساء: 143﴾

"نه هِن ٽولي ڏانهن آهن ۽ نه ڪِي هُن ٽولي ڏانهن آهن، انهيءَ (ڪفر ۽ ايمان) وچ ۾ حيران آهن، ۽ جنهن کي الله ڀلائي تنهن لاءِ ڪڏهن واٽ نه لهندين."

- يعني وچ تي لٽڪيل ۽ ٿاٻڙندڙ مسلمان آهن، جيڪي نه ڪفر سان سچا آهن ۽ نه اسلام سان، پر ٻنهي سان منافقت ڪندڙ آهن، ڇو جو ڪجهه ڀاڱو دين جي اندر ۽ ڪجهه ٻاهر هجڻ منافقت ئي آهي. جيڪڏهن مسلمان قرآن ۽ دين جي باري ۾ ٻڌتر (confusion) جو شڪار آهي ته زندگي آسان ٿيڻ بدران اجا به ڏکي ٿي پوندي. آرام ۽ سڪون موڪلائي ويندو.
- ٿورو تصور ڪريو ته هڪ انسان جبل جي چوٽيءَ تي ان جي پاسن کان ٿاٻڙجي رهيو هجي ته اهو ماڻهو پنهنجو پاڻ کي ڪيترو نه خطري ۽ بربادي ۾ وجهي رهيو آهي. ان کي گهرجي ته جبل جي وچ واري ڀاڱي تي اچي وڃي، تڏهن ئي هو خطري مان نڪري سگهي ٿو.
- جيئن ساهه هر وقت اچي ۽ وڃي ٿو ۽ رت هر وقت جسم ۾ ڊوڙي ٿو، اهڙي طرح اسلام به اسان جي سموري زندگيءَ ۾ شامل ٿي ڊوڙڻ گهرجي. ڇو ته جيئن جسم جي ڪنهن ڀاڱي ۾ رت نه پهچي ته اهو ڀاڱو سُن ٿي ويندو آهي، بلڪل ايئن ئي زندگيءَ جي جنهن ڀاڱي ۾ اسلام نه ايندو سو ڀاڱو به سُن ويندو ۽ آخرت ۾ حسرت ۽ ارمان جو سبب بڻبو.
- اهڙا ماڻهو جيڪي دين ۾ ٿاٻڙجندي زندگي گذارين ٿا، تن کي سڌي واٽ وٺائڻ ڪنهن به انسان جي وس ۾ نه آهي. هدايت جو دارومدار رڳو انسان جي پنهنجي گهُر ۽ ڪوشش تي هوندو آهي. جيڪڏهن ان جي نيت سچي هوندي ۽ اهو حق جو طلبگار هوندو ۽ الله تعاليٰ جي واٽ ۾ هلڻ جي ڪوشش ڪندڙ هوندو ته الله تعاليٰ به ان کي پنهنجي طرفان نيڪيءَ جي ۽ دين تي هلڻ جي توفيق عطا ڪندو ۽ حق واري واٽ تي هلڻ جا سبب ان لاءِ آسانيءَ سان مهيا ڪندو.

- ان جي برعڪس جيڪو پاڻ ئي پنهنجي لاءِ گمراهي پسند ڪري ٿو ۽ باطل رستن تي هلڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ته الله تعاليٰ ان مٿان هدايت جا دروازا بند ڪري ڇڏي ٿو ۽ ساڳي ئي گمراهيءَ جون واٽون ان لاءِ کوليون وڃن ٿيون، جن کي ان پنهنجي لاءِ پاڻ چونڊيو آهي. اهڙي ماڻهوءَ کي غلط سوچڻ، غلط ڪم ڪرڻ ۽ غلط واٽن تي پنهنجي سگهه استعمال ڪرڻ کان بچائڻ، ڪنهن جي وس ۾ نٿو رهي.

چوٿين آيت

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿الحج: 11﴾

"۽ ماڻهن مان ڪو اهڙو آهي جو الله جي عبادت ڪنڌيءَ تي بيهي ڪندو آهي، پوءِ جيڪڏهن ڪيس ڪو نفعو پهچندو آهي ته اُن (عبادت) سان آرامي ٿيندو آهي ۽ جيڪڏهن ڪيس ڪو ڏک پهچندو آهي ته پنهنجي مُنهن ڀر ڦرندو آهي، (اُن پنهنجي) دُنيا ۽ آخرت وڃائي ڇڏي، اهوئي پڌرو نقصان آهي."

هتي لفظ "حرف" جي ڳالهه ڪئي وئي آهي. ان جو مطلب "ڪنڌي" آهي، يعني ڪنڌيءَ تي بيٺل انهن ڪمزور ايمان وارن ماڻهن جي ڳالهه ڪئي پئي وڃي جيڪي اسلام کي انهيءَ شرط سان قبوليندا آهن ته انهن کان دين ڪنهن قرباني، جهد ۽ جاکوڙ ۽ ڪشالي جي گهُر نه ڪري. جيڪڏهن اهي دين تي عمل ڪن ته اهو به پنهنجي خواهشن پٽاندڙ؛ جنهن ۾ دنيا جا جائز ناجائز مزا به پورا ٿين ۽ مسلمانيءَ جو ڀرم به قائم رهي پر الله کي اهو طريقو پسند ڪونهي. هن آيت جي شان نزول ۾ هڪ ماڻهوءَ جو واقعو بيان ڪيو ويندو آهي ته:

- "هڪ ماڻهو مديني اچي ها، جيڪڏهن هن کي ٻار ٻچا جهجها ٿين ها، اهڙي طرح جانورن ۾ به برڪت ٿئي ها ته چوي ها ته هي دين ڀلو آهي. پر جيڪڏهن ائين نه ٿئي ها ته چوي ها ته هيءُ دين برو آهي." (بخاري)
- ڪنڌيءَ تي بيهڻ وارو انسان هڪ جاءِ تي ٽڪيل نه هوندو آهي، يعني ان کي آرام ۽ سڪون نه هوندو آهي. اهڙي طرح جيڪو ماڻهو دين جي باري ۾ شڪ شبهن ۽ ٻڌتر (confusion) جو شڪار هوندو آهي ان جو به ساڳيو ئي حال هوندو آهي. ان کي دين تي ٽڪاءُ نصيب ناهي ٿيندو، ڇو جو ان جي نيت رڳو دنياوي مفادن تي هوندي آهي. جيڪڏهن دين جي واٽ ۾ ان کي فائدا ملندا رهن ته ٺيڪ آهي، نه ته هو ٻيهر شرڪ ۽ ڪفر ڏانهن موٽي ويندو آهي. ان جي برخلاف جيڪو سچو مسلمان هوندو آهي اهو ايمان ۽ يقين ۾ پڪو هئڻ سبب ڏک هجي يا سک، هر حال ۾ دين تي قائم رهندو آهي.
- جيئن رسول الله ﷺ جن فرمايو: "مومن (جي زندگي گذارڻ) جو انداز به ڪيڏو نه نرالو آهي. جنهن به حال ۾ هجي ان لاءِ ڀلائي ئي ڀلائي آهي. جيڪڏهن هو ڏک، بيماري ۽ بدحاليءَ جو شڪار هوندو آهي ته ان کي سڪون سان سهندو آهي ۽ اها آزمائش ان جي حق ۾ ڀلائيءَ جو سبب بڻبي آهي ۽ جيڪڏهن ان کي سک ۽

خوشحالي نصيب ٿيندي آهي ته هو شڪر ڪندو آهي ۽ اها خوشحالي ان جي لاءِ ڀلائيءَ جو سبب بڻبي آهي. هيءَ ڳالهه مومن کان سواءِ ٻيو ڪنهن کي نصيب نه ٿيندي آهي.” (مسلم)

اڄ مسلمان گهڻي ڀاڱي دين جي ڪنڌيءَ تي بيٺا آهن ۽ قرآن جو اهو حصو وٺڻ گهرن ٿا جنهن سان انهن جي فائدن ۾ رڪاوٽ پيدا نه ٿئي. ياد رکو ته ڪنڌيءَ پر رهڻ سان اهڙا ماڻهو ڪڏهن به امن ۽ حفاظت ۾ اچي نه سگهندا.

هن آيت ۾ انهن ماڻهن جو ذڪر آهي جيڪي قانوني طور تي مسلمان ته آهن، پر پنهنجي زندگيءَ ۾ وقتي مسلمان (part time muslim) آهن. جيستائين نعمتون، مال ۽ دولت ملندو رهي تيستائين راضي. عبادتون ۽ حڪم ايترو مڃيندا آهن جيترو انهن جي دنيا ٺٽيل ۽ سنواريل رهندي. دين جون اهي ڳالهيون جيڪي معاشري جي خلاف هجن انهن کي ڇڏي ڏيندا، پر معاشري کي نه ڇڏيندا. جيڪي ڳالهيون اسلام جون چڱيون لڳيون سي مڃبيون ۽ جيڪي چڱيون نه لڳيون تن کي ڇڏي ڏبو.

اهي ماڻهن اصل ۾ ٻن ٻيڙين جا سوار آهن. اهڙا ماڻهو سدائين ڪنڌيءَ تي ويهي دين تي عمل ڪندا آهن. سدائين خوف، بيقراري ۽ پريشانيءَ جو شڪار هوندا آهن، جڏهن ته سلامتي ۽ امن ته ملندو ئي اسلام ۾ پوريءَ طرح سان داخل ٿيڻ کان پوءِ آهي.

اهڙا ماڻهو ڏکئي وقت ۾ دين کي گهٽ وڌ ڳالهائڻ کان به ڪيٻائيندا ناهن ته “دين اسان کي ڇا ڏنو؟” دين جا جيڪي حڪم نه وڻندا ته چوندا “سائين، اهي ته رڳو مُلن جون ڳالهيون آهن.” (نعوذبالله) دين تي عمل سبب جيڪڏهن انهن جي دنيا چمڪي رهي آهي، ماڻهو خوش آهن، معاشري ۾ عزت آهي ته اهي به انهن شرطن سان الله تعاليٰ کان خوش ۽ دين کان راضي رهندا آهن. ڪشالي، هجرت ۽ جهد ۽ جاکوڙ جا لفظ انهن لاءِ انتهائي اٽوٽندڙ هوندا آهن.

- مثال طور جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڀريون ڀيرو پيزا (Pizza) کائي رهيو هجي ۽ ان کي رڳو ڪَنيءَ وارو پاسو (edge portion) ڏنو وڃي ته ڇا هو پيزا جي اصل ذائقي کي محسوس ڪري سگهندو؟ هو ته اهو ئي چوندو ته پيزا تمام خشڪ ۽ سخت هوندو آهي. جيستائين هو ان جي وچ وارو ڀاڱو نه کائيندو جيڪو تمام ئي نرم ۽ ذائقيدار هوندو آهي، تيستائين هو پيزا جي اصل ذائقي کي محسوس ئي نٿو ڪري سگهي.

بلڪل ايئن ئي ڪنڌيءَ تي بيٺل ماڻهوءَ کي به دين ايئن ئي پڪو، خشڪ ۽ کهرو لڳندو. انهن کي ته خبر ئي نه آهي ته دين ۾ داخل ٿيڻ سان ئي ماڻهو اطمينان، ذهني سلامتي، امن، ايمان، آرام ۽ دين جي نرمي ۽ ان جو اصل مزو محسوس ڪندو آهي. ڪناري تي رهڻ سان جتي مسلمان دين جي لطف کان محروم رهي ٿو اتي هو پنهنجو پاڻ کي عدم سلامتيءَ جي خطري ۾ وجهي رهيو هوندو آهي. چوته لادينيت جي بي لغام ۽ ڇڙواڳ زندگي انسانن جي لاءِ پريشانين جا الائي ڪيترا روڳ پيدا ڪري ڇڏيندي آهي. سڀ کان اهم ڳالهه جيڪا شيخ اياز چئي هئي ته “الله جيڪڏهن تنهنجي زندگيءَ ۾ ناهي ته پوءِ تو کان وڏيڪ ڪو ڇورو ڇنو ئي ڪونهي.”

ڪنڌيءَ تي پاسيرو ٿي رهڻ منافقت جي به نشاني آهي، ڇو جو منافق ته اهو ئي هوندو آهي جيڪو دين ۾ داخل ٿيڻ توڙي ٻاهر نڪرڻ جا رستا کولي رکي. انهن جو ته ڇوڻ ئي اهو

هوندو آهي ته دين ۽ دنيا کي گڏ گڏ کڻي هلو. دنيا جي قرباني نه ڏيو، آخرت برباد ٿئي ته ڀلي ٿئي! دين تي هلڻ انهن کي انتها پسندي (extremism) لڳندي آهي. جڏهن ته اسلام ته تمام وچٿرو دين آهي جيڪو اسان کي وچٿري واٽ وٺڻ سيکاري ٿو.

آسان لفظن ۾ اسان هيئن چئي سگهون ٿا ته "حرف" وارا ماڻهو يعني ڪنڌيءَ تي بيٺو رهڻ وارا ماڻهو اصل ۾ دين جي سکين ڏينهن جا سنگتي (fair weather friends) هوندا آهن. انهن جون زندگيون دين کان وڌيڪ پنهنجي خوشين سان لاڳاپيل هونديون آهن. جيڪڏهن سنت تي عمل ڪندي يا پردو ڪندي ڪو چڱو رشتو اچي ويو ته ڏاڍو خوش ٿيندا پر جيڪڏهن امتحان جي گهڙي مٿان اچي وئي ۽ دين تي زندگي گذارڻ سبب اڳ ۾ طئي ٿيل رشتو ٽٽي پيو، يا معاشري کان ڪٽجي ويو، يا ماڻهن ٺٺول ڪئي ته منهن تي گهنج اچي ويندا اٿن. مصيبت جي ايندي ئي سڀ کان پهريان دين جو سودو ڪري وٺندا آهن يا ان کي بنهه ڇڏي ڏيندا آهن يا وري دين کان بيزاريءَ جو اظهار ڪندا آهن.

اصل ۾ انهن جي زندگيءَ جو ڪو اوچو مقصد نه هوندو آهي جنهن ڪري رڳو گمان (foresee) ئي ڪندا رهندا آهن ته "حالتون ڪهڙي پاسي وڃن ٿيون"، يعني حالتن کي ڏسندي پنهنجا خيال به بدلائيندا رهندا آهن. دين تي هلڻ انهن کي تمام ڏکيو لڳندو آهي. اهي گهرندا آهن ته پنهنجي مرضيءَ واري زندگي جيئن ۽ بنا ڪنهن تڪليف جي جنت ۾ داخل ٿي وڃن. جڏهن ته اسلام ته user friendly آهي. پر ڪهڙن ماڻهن لاءِ؟ انهن لاءِ جيڪي اسلام تي پوريءَ طرح سان عمل ڪن ٿا.

ياد رکو، اسلام کي پوئتي ڇڏي ڏيڻ وارو الله تعالىٰ ۽ ماڻهن، ٻنهي جي نظرن ۾ ڪري پوندو آهي ۽ پاڻ سان گڏ ڏهن ٻين ماڻهن کي به گمراهه ڪري ڇڏڻ جو جاري رهندڙ گناهه پنهنجي سر تي کڻندو آهي.

- جيئن حديث ۾ اچي ٿو: معاويہ رضي الله عنه امان عائشہ رضي الله عنها جي خدمت ۾ خط لکيو جنهن ۾ هن درخواست ڪئي ته توهان جامع پر ٿورن لفظن ۾ ڪا وصيت لکي موڪليو. عائشہ رضي الله عنها جواب ۾ لکيو: "توهان تي سلامتي هجي. اما بعد (ان ڪان پوءِ)! مون رسول الله ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو آهي: "جيڪي ماڻهو الله تعالىٰ جي راضپي جا ڳُهرجائو هجن ۽ انهيءَ باري ۾ ماڻهن جي ناراضگيءَ جي پرواهه نه ڪن ته الله تعالىٰ اهڙن ماڻهن جي پوري مدد فرمائيندو آهي ۽ انسانن جي ناراضگيءَ سان انهن کي ڪو نقصان ٿيڻ ناهي ڏيندو ۽ جيڪي ماڻهو الله تعالىٰ کي ناراض ڪري ماڻهن کي خوش ڪرڻ گهرندا آهن ته الله تعالىٰ (انهن تان) پنهنجي مدد جو هٿ کڻي ڇڏيندو آهي ۽ انهن کي انسانن جي حوالي ڪري ڇڏيندو آهي. والسلام عليڪ." (ترمذي)

آخر ۾ نتيجو اهو ٿيندو آهي جو اهڙا ماڻهو الله تعالىٰ جي مدد کان به محروم ٿي ويندا آهن ۽ جن کي خوش ڪرڻ لاءِ الله تعالىٰ کي ناراض ڪيو هو، انهن وٽان به مدد نه ملندي اٿن.

تَتُ

انهن سمورين ڳالهين مان اسان هي سمجهيو تہ اسلام اسان کان هڪ گهُر ڪري رهيو آهي تہ: "اي ايمان وارؤ! اسلام ۾ اٽپورا نہ پر پورا پورا داخل ٿي وڃو. يعني توهان جو وجود، توهان جي زندگي، توهان جي عبادت، توهان جي ڏيتي ليتي، توهان جي رهڻي ڪهڻي، توهان جا اخلاق، توهان جون سوچون ۽ توهان جا نظريا. مطلب تہ توهان جي زندگيءَ جو هر عمل اسلام جي اندر داخلِ ٿيڻ گهرجي.

اها ئي اُها شيءِ آهي جنهن سان حقيقت ۾ اسلام پڪڙيو آهي. اسلام رڳو تبليغ سان نہ پر مسلمانن جي عمدي ڪردار ۽ اسلام موجب گذاريل زندگيءَ جي روش سبب پکڙيو آهي.

اڄ اسان کي بہ اهو ئي پڪو ارادو ڪرڻ جي ضرورت آهي تہ اسان پنهنجي زندگين ۾ اٽپوري، اڌوري، موروثي اسلام کي نہ، پر ان جي سچي روح کي ۽ پوري اسلام کي زندگيءَ جي هر معاملي ۾ نافذ ڪنداسين. (انشاءَ الله!)

اسلام: قرآني آيتن جي روشنيءَ ۾

...فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا... ﴿الحج: 34﴾

"...پوءِ اوهان جو معبود هڪ خُدا آهي تنهن ڪري سندس حُڪم مڃيو..."

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿النساء: 125﴾

"۽ دين جي ڪري انهيءَ کان وڌيڪ چڱو ڪير آهي؟ جنهن پنهنجو مُنهن (سر) الله لاءِ نوايو ۽ اُهو چڱائي ڪندڙ آهي ۽ ابراهيم حنيف (هڪ طرفي) دين جي پيروي ڪئي اتس ۽ الله ابراهيم کي پنهنجو خاص دوست بڻايو هو."

وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿آل عمران: 85﴾

"۽ جيڪو اسلام ڌاران ٻيو دين طلبيندو تنهن کان اُهو ڪڏهن نہ قبول ڪبو، ۽ اُهو آخرت ۾ ڇيهي وارن مان آهي."

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ... ﴿آل عمران: 19﴾

"بيشڪ، پسند پيل دين الله وٽ اِسلام آهي."

فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿الأنعام: 125﴾

"پوءِ الله جنهن کي (ان جي تلاش جي نتيجي ۾) گهرندو آهي تہ هدايت ڪري، تنهن

جو سينو اسلام لاءِ کولي ڇڏيندو آهي ۽ جنهن کي (ان جي بي رخيءَ جي نتيجي ۾) ڀلائڻ گهرندو آهي تنهن جي سيني کي (ان سلامتيءَ واري نظام جي باري ۾) اهڙو سخت سوڙهو ڪندو آهي جو ڄڻڪ آسمان تي چڙهڻ وانگر مشڪل آهي. اهڙن منڪرن جي مٿان (مفاد پرستين جي) پليتي رکي ڇڏيندو آهي."

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿الزمر: 22﴾

"ڀلا جنهن جو سينو (دين) اسلام لاءِ الله کوليو آهي ۽ اُهو پنهنجي پالڻهار جي (نُور جي سوجهري) تي هجي (سو سخت دل وارن ڪافرن جهڙو ٿيندو ڇا؟)، پوءِ اُنهن لاءِ ويل آهي جن جون دليون الله جي ياد ڪرڻ کان سخت (ٿيون) آهن. اِهي پڌري گمراهيءَ ۾ آهن."

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿الحجرات: 17﴾

"(اي پيغمبر) اسلام آڻڻ جو توتي احسان رکندا آهن. چوين ته مون تي پنهنجي اسلام (آڻڻ) جو احسان نه رکو. بلڪ اوهان تي الله احسان رکندو آهي جو اوهان کي ايمان جي هدايت ڪيائين، جيڪڏهن سچا آهيو."

...وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا... ﴿المائدة: 3﴾

"...۽ مون توهان جي لاءِ اسلام کي دين جي حيثيت ۾ پسند ڪيو آهي..."

...قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿الأنعام: 14﴾

"... چئو ته مون کي حُڪم ڏنو ويو ته پهريون مسلمان آءٌ هجان ۽ (فرمايو ويو ته) تون مشرڪن مان مُور نه هج."

... هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَٰذَا... ﴿الحج: 78﴾

"...الله اوهان جو نالو هن کان اڳ ۽ هن (قرآن) ۾ مسلمان رکيو آهي..."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿آل عمران: 102﴾

"اي مؤمنؤ، الله کان (ائين) ڊڄو جيئن ڪائنس ڊڄڻ جو حق آهي ۽ اوهين مسلمان هجڻ کانسواءِ نه مرجو."

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿آل عمران: 67﴾

"ابراهيم نه ڪو يهودي هو ۽ نه ڪِي نصراني پر حَنيف (هڪ طرفو) مُسلمان هو ۽ مُشرڪن مان نه هو."

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ... ﴿البقرة: 128﴾

"۽ اسان جا پالڻهار اسان کي پنهنجو فرمانبردار ڪر ۽ اسان جي اولاد مان (به) هڪ

ٽوليءَ کي پيدا ڪر جيڪا تنهنجي فرمانبردار هجي...“

...يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿البقرة: 132﴾

”... اي اسانجا اولاد (هن) دين کي الله اوهان لاءِ چونڊيو آهي، پوءِ اوهين مسلمان هجڻ کانسواءِ نه مرجو.“

دين اسلام ۽ ڪامل ايمان جي حوالي سان چونڊ حديثون

ايمان جي پرک

عبدالله بن عمر رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”ڪو به ماڻهو ان وقت تائين مؤمن نٿو ٿي سگهي جيستائين ان جو ارادو ۽ ان جي نفس جو لاڙو منهنجي آندل هدايت جي اڳيان فرمانبردار نه بڻجي وڃي.“ (مشڪواة)

ڪامل ايمان جي نشاني

ابوامامه رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”جنهن الله لاءِ دوستي ڪئي ۽ الله لاءِ دشمني ڪئي ۽ الله لاءِ ڏنو ۽ الله لاءِ روڪي ڇڏيو، تنهن پنهنجو ايمان مڪمل ڪري ورتو.“ (بخاري)

ايمان جو لطف

عباس رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”ايمان جو لطف اهو ماڻهو چکندو جيڪو الله کي پنهنجو پالڻهار مڃڻ، اسلام کي پنهنجو دين مڃڻ ۽ رسول الله ﷺ کي پنهنجو رسول مڃڻ تي راضي ٿي ويو.“ (بخاري ۽ مسلم)

دين اسلام تي ثابت قدمي

سفيان بن عبدالله رضي الله عنه فرمائي ٿو ته مون رسول الله ﷺ کان پڇيو: ”اسلام جي سلسلي ۾ اهڙي جامع ڳالهه مون کي ٻڌايو جو ان کان پوءِ ٻيو ڪنهن کان ڪجهه پڇڻ جي ضرورت ئي نه پوي.“ پاڻ ﷺ فرمايو: ”اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ چئو ۽ پوءِ ان تي ڄمي بيهه.“ (مسلم)

دين تي ثابت قدم رهڻ وارن لاءِ خوشخبري

مقداد رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”بيشڪ، خوشنصيب اهو آهي جيڪو فتنن کان محفوظ رهيو. هيءَ ڳالهه پاڻ سڳورن ﷺ ٽي ڀيرا ورجائي. (وڌيڪ فرمايائون) پر جيڪو آزمائش ۽ امتحان ۾ وڌو ويو ۽ پوءِ به حق تي ڄمي بيهي رهيو ته اهڙي ماڻهوءَ جي ڇا ڳالهه ڪجي، اهڙي ماڻهوءَ کي جَسُ آهي.“ (ابوداؤد)

ايمان جي ڳُهر

معاذ بن جبل رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”الله تعالىٰ جي فرمانبرداريءَ

۾ مري وڃڻ انهيءَ زندگيءَ کان ڀلو آهي جيڪا الله تعاليٰ جي نافرماني ۾ گذري.“ (طبراني)

اسلام جي لاءِ سينو کُلڻ جي نشاني

عبدالله بن مسعودؓ فرمائي ٿو ته رسول اللهﷺ سورة الانعام جي آيت (125) پڙهي: ”جنهن کي الله هدايت ڏيڻ جو فيصلو ڪندو آهي ته ان جي سيني کي اسلام لاءِ کوليندو آهي.“ هيءَ آيت پڙهڻ کان پوءِ رسول اللهﷺ فرمايو: ”جڏهن نور سيني ۾ داخل ٿيندو آهي ته سينو کُلي ويندو آهي. ماڻهن پڇيو ته ”اي الله جا رسولﷺ! ان جي ڪا خاص نشاني به آهي جنهن سان ان کي سڃاڻي سگهجي؟“ پاڻﷺ فرمايو: ”هائو! ان جي خاص سڃاڻ هيءَ آهي ته: (1) ماڻهوءَ جي دل هن دنيا جي ڪشش کان آجي ٿي ويندي آهي. (2) هميشه رهڻ واري گهر لاءِ ماندو ٿي ويندو آهي. (3) موت جي اچڻ کان اڳ ئي هو (نيڪ عملين ذريعي) موت جي تياري ۾ لڳي ويندو آهي. (مشڪواة)

اسلام جو رستو ماڻڻ تي شڪر ۽ ان جو انعام

معاويهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ پنهنجي اصحاب سڳورن جي هڪ جماعت وٽ آيا. اهي هڪ پڙ ٺاهي ويٺا هئا. پاڻ سڳورنﷺ انهن کان پڇيو: ”توهان هتي ڇو ويٺا آهيو؟“ ماڻهن جوابَ ڏنو: ”اسان هتي ويهي الله تعاليٰ کي ياد ڪري رهيا آهيون ۽ ان جو شڪر ادا ڪري رهيا آهيون ته هن اسان کي اسلام جي واٽ ونائي ۽ ايئن اسان تي ٿورو ڪيو.“ رسول اللهﷺ جن پڇيو: ”خدا جو قسم! ڇا توهان انهيءَ ڪم سان هتي ويٺا آهيو؟“ ماڻهن چيو: ”جي هائو.“ پاڻ سڳورنﷺ فرمايو: ”مان توهان کان قسم ان لاءِ ڪونه کڻايو ته توهان کي ڪوڙو سمجهان پيو، پر (ڳالهه هيءَ آهي ته) جبرائيلؑ هينئر هينئر مون وٽ آيو ۽ هن مون کي ٻڌايو ته الله تعاليٰ ملائڪن جي مجلس ۾ توهان تي فخر ڪري رهيو آهي.“ (مسلم)

صحيح ايمان

انس بن مالڪؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ جن فرمايو: ”ڪنهن به ماڻهوءَ جو ايمان تيستائين صحيح نٿو ٿي سگهي جيستائين جو ان جي دل صحيح نه ٿي وڃي ۽ ان جي دل صحيح نٿي ٿي سگهي جيستائين جو ان جي زبان صحيح نه ٿي وڃي ۽ ڪو به ماڻهو جنت ۾ تيستائين داخل نه ٿيندو جيستائين جو ان جو پاڙيسري ان جي بڇڙائيءَ کان محفوظ نه هجي.“ (مسند احمد)

ايمان جو تت

انس بن مالڪؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: ”هي ٽي ڳالهيون جنهن ۾ به هجن اهو ايمان جو لطف (مزو) ماڻيندو: (1) الله تعاليٰ ۽ ان جو رسولﷺ ان لاءِ سمورن ماڻهن کان وڌيڪ پيارو هجي. (2) جنهن سان به محبت ڪري ته رڳو الله تعاليٰ جي لاءِ محبت ڪري. (3) ڪفر ۾ موٽي وڃڻ کي ايئن بڇڙو سمجهندو هجي جيئن باهه ۾ وڃڻ کي بڇڙو سمجهي ٿو.“ (مسلم)

دين ڇا جو نالو آهي؟

رسول اللهﷺ فرمايو: "دين خيرخواهيءَ جو نالو آهي" پڇيو ويو ته ڪنهن جي لاءِ؟ فرمايو: "الله جي (راضپي) لاءِ، ان جي ڪتاب (تي عمل) لاءِ ان جي رسولﷺ (جي تابعداري) لاءِ، مسلمانن جي حڪمرانن ۽ عام ماڻهن (سان ڀلائين) جي لاءِ." (مسلم)

پياري دين جو ڪم

عائشہ رضي الله عنها کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: "الله تعاليٰ وٽ سڀ کان وڌيڪ پيارو اهو دين (جو ڪم) آهي جنهن تي ان جو ڪرڻ وارو سدائين قائم رهي." (مسلم)

ڪهڙو اسلام ڀلو آهي؟

عبدالله بن عمرو رضي الله عنه کان روايت آهي ته هڪ ماڻهو رسول اللهﷺ کان پڇيو: "ڪهڙو اسلام ڀلو آهي؟" پاڻ سڳورنﷺ فرمايو: "کاڌو کارايو ۽ سلام ڪريو (ان کي) جنهن کي سڃاڻندا هجو يا نه سڃاڻندا هجو." (مسلم)

اسلام جي خاص ڳالھ

ابو سعيد خدري رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: "جڏهن ماڻهو مسلمان ٿي ويندو آهي ۽ ان جو اسلام ڀلو (۽ سگهارو) ٿي ويندو آهي ته الله تعاليٰ ان جي سمورن گناهن کي، جيڪي هن کان ٿي ويا، معاف ڪري ڇڏيندو آهي. ان کان پوءِ ان کي نيڪيءَ جو بدلو ان جي ڏهوڻ کان ست سئوڻ تائين ۽ برائيءَ جو انهيءَ هڪڙي برائي جيترو ملندو آهي يا هي ته الله ان کي (به) معاف ڪري ڇڏي." (بخاري ۽ مسلم)

بي دين ڪير؟

رسول اللهﷺ فرمايو: "جيڪو ماڻهو امانتدار نه آهي ان ۾ ڪجھ به ايمان نه آهي ۽ جيڪو واعدي جي پاسداري نٿو ڪري ان جو ڪو به دين نه آهي." (ابن حبان)

اوپرو اسلام

عمرو بن عوف رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: "دين اسلام پنهنجي شروع ۾ ماڻهن جي لاءِ اوپرو هو ۽ جلد ئي هي پهريان وانگر اوپرو بڻجي ويندو. سو انهن اوپرن لاءِ خوشخبري آهي، جيڪي مون کان پوءِ منهنجي طريقن کي، جنهن کي ماڻهن بگاڙي ڇڏيو هوندو، زنده ڪرڻ لاءِ اٿندا." (مشڪواة)

دين جي ڄاڻ _ جنت جي واٽ

ابوهريره رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: "جيڪو ماڻهو دين جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ لاءِ سفر ڪري ته الله تعاليٰ ان لاءِ جنت جي واٽ آسان ڪري ڇڏيندو." (مسلم)

دين جا محافظ

معاويهرضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: ”منهنجي امت ۾ سدائين هڪ ٽولو موجود رهندو جيڪو الله تعالىٰ جي دين جو محافظ رهندو، جيڪي ماڻهو انهن جو ساٿ نه ڏيندا ۽ انهن جي مخالفت ڪندا سي انهن کي تباهه ڪري نه سگهندا، ايستائين جو الله تعالىٰ جو فيصلو اچي ويندو ۽ هي دين جا محافظ پنهنجي انهيءَ ئي حالت تي قائم رهندا.“ (بخاري ۽ مسلم)

دوست جو دين

رسول اللهﷺ فرمايو: ”ماڻهو پنهنجي دوست جي دين ۽ اخلاق تي هوندو آهي، ان ڪري توهان مان هر هڪ کي ڏسڻ گهرجي ته هو ڪنهن سان دوستي ڪري رهيو آهي.“ (ترمذي)

ايمان آڻڻ جو شرط

رسول اللهﷺ فرمايو: ”جيڪو ماڻهو الله ۽ آخرت جي ڏينهن تي ايمان رکندو هجي، ان کي گهرجي ته رشتن کي نڀائي.“

دين ۾ بدعتن کان بچو

رسول اللهﷺ فرمايو: ”توهان مان جيڪو ماڻهو مون کان پوءِ جيئرو رهيو سو گهڻا اختلاف ڏسندو. خبردار! دين ۾ نيون نيون ايجادون ڪرڻ کان بچجو، ڇو جو اها گمراهي آهي. جيڪڏهن توهان مان ڪو اهو زمانو ڏسي ته ان کي گهرجي ته منهنجي سنت ۽ خلفاءِ راشدين جي طريقي کي لازمي طرح سان پڪڙي. ان کي (ايئن سوگهو جهلي بيهي جيئن) ڏاڙهن سان سوگهو جهلي (بيهبو آهي).“ (ترمذي)

اسلام جي سونهن

رسول اللهﷺ فرمايو: ”هيءَ به اسلام جي سونهن مان آهي ته انهيءَ شيءِ کي ڇڏي ڏجي جيڪا بي مقصد هجي.“ (ترمذي)

اسلام ۾ چڱو طريقو رائج ڪرڻ جو اجر

رسول اللهﷺ فرمايو: ”جيڪو ماڻهو اسلام ۾ ڪو چڱو طريقو رائج ڪندو ته ان کي ان جو اجر ملندو ۽ جيڪي ماڻهو انهيءَ چڱي طريقي تي اڳتي هلي عمل ڪندا ته انهن جو اجر به ان کي ملندو، اهڙيءَ طرح جو ان نيڪ عمل ڪرڻ وارن جي اجر ۾ به ڪا ڪمي نه ڪئي ويندي. ۽ جنهن اسلام ۾ ڪنهن بري طريقي کي جاري ڪيو ته ان کي ان جو گناهه ملندو ۽ اڳتي هلي جيڪي ماڻهو انهيءَ بري طريقي تي هلندا تن جو گناهه به هن جي اعمال نامي ۾ لکيو ويندو، ان طرح جو ان بري طريقي تي عمل ڪرڻ وارن جي گناهه ۾ به ڪمي نه ڪئي ويندي.“ (مسلم)

مومن جي سڃاڻ

ابوامامهرضي الله عنه کان روايت آهي ته هڪ ماڻهو رسول اللهﷺ کان سوال ڪيو: ”ايمان ڇا

آهي؟" پاڻ سڳورنﷺ فرمايو: "جڏهن توکي پنهنجي چڱي عمل سان خوشي ٿئي ۽ پنهنجي بري ڪم تي ڏک ٿئي ته تون مومن آهين." (مستدرڪ حاڪم)

سادگي ايمان جو حصو آهي

ابو امامہؓ فرمائي ٿو ته رسول اللهﷺ جي اصحاب سڳورن هڪ ڏينهن پاڻ سڳورنﷺ جي سامهون دنيا جو ذڪر ڪيو ته رسول اللهﷺ فرمايو: "غور سان ٻُڌو، مون ڏانهن ڌيان ڏيو! پڪ سان سادگي ايمان جو حصو آهي، پڪ سان سادگي ايمان جو حصو آهي." (ابوداؤد)

رڳو زباني اسلام ڪافي نه آهي

ابن عمرؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ جن منبر تي آيا ۽ وڏي آواز سان فرمايو: "اي اهي ماڻهؤ جن پنهنجي زبان سان اسلام آندو آهي! اجا توهان جي دلين ۾ ايمان نه لٿو آهي. توهان مسلمانن کي نه ايذايو، نه انهن کي شرمسار ڪريو ۽ نه انهن جا عيب اگهاڙڻ جي ڪڍ پئو. جيڪي ماڻهو پنهنجي مسلمان ڀاءُ جا عيب کولڻ جي ڪڍ لڳندا ته الله تعاليٰ انهن جي عيبن جي ڪڍ لڳي پوندو ۽ جنهن ماڻهوءَ جي عيبن جي ڪڍ الله تعاليٰ لڳي پوي ته ان کي خوار ڪري ڇڏيندو، پوءِ ڀلي ڇونه هو پنهنجي گهر جي اندر هجي." (ترمذي)

مسلمان ۽ مومن

رسول اللهﷺ فرمايو: "مسلمان اهو هوندو آهي جنهن جي هٿ يا زبان کان ٻيا مسلمان محفوظ رهن ۽ مومن اهو هوندو آهي جنهن جي طرفان ماڻهن کي پنهنجي جان ۽ مال جو امن هجي." (مسند احمد)

جائزو

هاڻي آخر ۾ پنهنجو جائزو (Introspection) وٺو ته مان الله جي ڪتاب (قرآن) جي ڪهڙي ياڱي تي عمل ڪريان ٿو/ٿي ۽ ڪهڙي ياڱي جو انڪار ڪريان ٿو/ٿي.

قرآن جا اهي حڪم جن تي مان عمل ڪريان ٿو/ ڪريان ٿي		قرآن جا اهي حڪم جن تي مان عمل نٿو ڪريان/ نٿي ڪريان ٿي	
1		1	
2		2	
3		3	
4		4	
5		5	
6		6	
7		7	
8		8	
9		9	
10		10	
11		11	
12		12	
13		13	
14		14	
15		15	

هنن ڪالمن کي توهان پاڻ پڙهيو ۽ پوءِ اندازو لڳايو ته توهان جو قرآن تي عمل پورو آهي يا اڌورو؟ جي اڌورو آهي ته ان جي سببن کي جاچيو.

انڪار يا بي عمليءَ جا سبب

اسلام جي ضروري ڳالهين بابت انڪار يا بي عمليءَ جو ڇا سبب آهي (✓) يا (✗) سان نشاندهي ڪريو.

1	زندگيءَ کي سنجيده نہ وٺڻ	12	غفلت يا بيپرواهي
2	لادينن جي پروپئگنڊه جو شڪار	13	معاشري کان ڪٽجي وڃڻ جو خوف
3	ضد.	14	الله تعاليٰ تي ڀروسو
4	Peer pressure/ Social pressure جو شڪار	15	You only yong once You only live once وارو طرز عمل
5	هي خيال تہ الله الائي ڪهڙين ڳالهين ۾ راضي؟	16	آخري عمر ۾ حج ڪري وٺنداسين
6	ماڻهن جو خوف	17	دين تي عمل ڏکيو ٿو لڳي
7	ڪِلَ ٽٽول جو خوف	18	دنيا جي محبت
8	ڪمزور ايمان	19	هيءَ سوچ تہ مولوين ان کي ڏکيو بڻايو آهي
9	ارادي جي سگهہ جي کوٽ	20	سياڻي ڏسنداسين
10	اجايو هوڏ	21	زندگيءَ جو ڪو مقصد مقرر ٿيل نہ آهي
11	اَرهہ زورائي	22	قرآن پڙهڻ لاءِ وقت ئي نہ آهي

دين جي باري ۾ پنهنجي طرز عمل تي پڇتاءُ ۽ نظرثانيءَ جي ضرورت

پنهنجي مرضيءَ جي ڇڙواڳ زندگي يا ورثي ۾ مليل اڌوري مسلمانيءَ واري زندگي گذاريندي بي اطميناني، عدم سلامتي، ذهني پريشانيون، ويڳاڻپ، خطرن، حادثن ۽ نقصانن جي ڏيڻ ۾ ڦاٿل هئڻ جي ڪري اوهان کي جيڪڏهن پڇتاءُ آهي تہ پوءِ انسانيت جي محسن پيغمبر حضرت محمد ﷺ جي آندل ڪتاب قرآن مجيد کي پنهنجي ٻوليءَ ۾ ترجمي سان پڙهي سلامتي ۽ ڀلائي جي سڌي وات جا پانڌيئڙا ٿيو. پنهنجي شخصيت کي هڪ نئين زندگي عطا ڪيو. اتي اوهان لاءِ الله جي رحمتن جو جهان بہ آهي تہ ان جي رضا ۽ محبوبيت جو سامان بہ آهي. اوهان ان کي هيئنئن هنڊايو تہ پوءِ ان جهان ۾ داخل ٿيڻ اوهان لاءِ زندگيءَ جي سڀ کان وڏي ڪاميابي هوندي.

پوري اسلام تي عمل ڪرڻ لاءِ مسنون دعائون

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿آل عمران: 8﴾

"اي اسان جا پالڻهار! جڏهن تو اسان کي هدايت ڏني ته هاڻي اسان جي دلين کي نه ڦيراءِ ۽ پاڻ وٽان اسان کي خاص ٻاجھ عطا فرماءِ. بيشڪ تون تمام گهڻو عطا ڪندڙ آهين."

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿الأعراف: 126﴾

"اي اسان جا پالڻهار! اسان جي مٿان صبر پلٽ ۽ اسان کي اسلام جي حالت ۾ ئي موت ڏي."

رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَّبِالْاِسْلَامِ دِيْنًا وَّبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا (ابوداؤد)

"مان الله جي پالڻهار هئڻ تي، اسلام جي دين هئڻ تي ۽ محمد ﷺ جي نبي هئڻ تي راضي آهيان." (تي ڀيرا صبح شام)

اَصْبَحْنَا عَلٰی فِطْرَةِ الْاِسْلَامِ، وَعَلٰی کَلِمَةِ الْاِخْلَاصِ وَعَلٰی دِيْنِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی مِلَّةِ اَبِيْنَا اِبْرَاهِيْمَ حَنِيْفاً مُّسْلِماً وَّمَا کَانَ مِنَ الْمُشْرِکِيْنَ (مسند احمد)

"اسان اسلام جي فطرت ۽ سچائيءَ واري ٻول ۽ پنهنجي نبي محمد ﷺ جي دين ۽ پنهنجي پيءُ ابراهيم جي دين تي صبح ڪيو جيڪو هڪ طرفو مسلمان هو ۽ هو مشرڪن مان نه هو."

رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿آل عمران: 16﴾

"اي اسان جا پالڻهار! اسان ايمان آندو، اسان جي خطائن کي معاف فرماءِ ۽ اسان کي باھ جي عذاب کان بچاءِ."

يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوْبِ ثَبِّتْ قَلْبِيْ عَلٰی دِيْنِكَ (ترمذی)

"اي دلين کي ڦيريندڙ! منهنجي دل کي پنهنجي دين تي ڄمائي رک."

اَللّٰهُمَّ اَلْهِمْنِيْ رُشْدِيْ وَاَعِذْنِيْ مِنْ شَرِّ نَفْسِيْ (ترمذی)

"اي الله! رشد ۽ هدايت منهنجي دل ۾ وجھي ڇڏ ۽ مون کي منهنجي نفس جي برائيءَ کان پنهنجي پناھ ۾ رک."

(هن ڪتاب جو ليکڪ ابوالفضل نور احمد ميمڻ آهي، پاڻ حڪمت قرآن انسٽيٽيوٽ جو ڊائريڪٽر آهي.)

حڪمتِ قرآن اِنسٽيٽيوٽ

جامع مسجد رباني، هائي وي ڪالوني،
اسڪيم 33، نزد جمالي پُل، ڪراچي ايسٽ
فون: 0313-2707097